

De Codice canonum,

quem Hadrianus I. Carolo M. donauit.

§. I.

Quod a maioribus traditum est, HADRIANVM I. Pontificem Romanum Francorum regi CAROLO, cui propter egregias res domi forisque gestas *Magni* cognomen cessit, aliquando Romae commoranti, collectionem canonum ecclesiasticorum donasse, his, qui in exponenda historia iuris ecclesiastici studium utcumque suum posuerunt, ansam praebuit inquirendi, quale opus illud fuerit; an vetus ille Codex, quo pridem ante HADRIANVM I. ecclesia Romana vsa fuerat, an potius nouum opus auctore HADRIANO, vel saltim illius iussu conditum *a)*? Atque,
vt

a) Breuissimis eius mentionem fecit BARONIUS *Annal. Eccles. Tom. IX.* ad annum 795. HADRIANVS
NI

A

vt vulgo fieri solet, in hac etiam re ob varias causas alii in alias sententias discesserunt. Fuerunt enim, et adhuc sunt, qui huncce codicem CAROLO ab HADRIANO donatum non alium fuisse, credunt, nisi eum, quem ab auctore suo, vel potius collectore, DIONYSIO EXIGVO, *Dionysianum* vulgo vocare consueuimus; sunt vero et alii, qui nouum omnino codicem vel ab ipso HADRIANO, vel ab alio quidem, illius tamen auctoritate, collectum, CAROLO donatum fuisse existimant. Et vero neque hanc neque illam sententiam argumentis adeo indubiis decisam esse, vt, vtra pro vera haberi, vtra repudiari debeat, prorsus exploratum sit, tum lectione multorum, qui hoc argumentum tractauerunt, auctorum didici, tum vero praesertim exemplum viri in hoc eruditionis genere haud mediocriter versati, Ill. nimirum PERTSCHII, me docuit, qui cum singulari libro anno abhinc vigesimo tertio edito *b*), historiam legum ecclesiasticarum dili-

NI emortualem, dum, *constat*, ait, HADRIANVM COLLEGISSE *conciliorum volumen, illudque misisse ad eundem, qui petierat CAROLVM magnum, praefixa ad eum praefatione, et epigrammate acrostichis versibus.* Ex quo tamen facile intelligitur, BARONIVM non illum antiquum DIONYSII Codicem,

sed nouum quoddam opus ab ipso HADRIANO conditum in animo habuisse; alias enim HADRIANVM misisse codicem dicere potuisset, non item collegisse.

b) Kurze Historie des Canonischen und Kirchenrechts. Lipsiae, a. 1753.

diligentius tradere instituisset, vbi in hac causa sententiam dicere debebat, adeo incertum et inconstantem se praebuit, vt, vtram ex istis contrariis opinionibus mente amplexus sit, intelligi non possit c). In hac igitur huius rei incertitudine, cum neminem lateat, quantum intersit antiquitatem nosse, ad recentiore[m] ecclesiae disciplinam illustrandam, et detegendos fontes, vnde praesertim Decretum suum GRATIANVS irrigauit, haud adeo mirum fuerit, si quis harum rerum curiosior ex praeeconcepta de singulari Hadrianeo Codice opinione, et temporis et laboris multum in eo inuestigando consumeret; sed tandem spe sua frustratus discere deberet, id, quod

A 2

mul-

c) Nam lib. cit. vbi de Codice DIONYSII agit: pag. 117. dicit: Ich werde auch im folgenden noch anmerken, daß Pabst HADRIAN der erste diese Sammlung an Kaiser CARLN den Großen überfendet, und dieser den Fraenkischen Bischoeffen darauf anbefohlen, dahin zu sehen, daß die Canones beobachtet würden. Sed pag. 135. in alia omnia discedit: Der Roemische Bischoff HADRIAN der erste soll eine weitläufigte Sammlung von Canonen verfertiget, und dieselbe

CARLN dem Großen zu-
gesendet oder selbst über-
geben haben. — — Ein-
ige meinen: daß HA-
DRIAN dem CAROLO nur
die Sammlung des DIO-
NYSII behaendiget; allein
diese war damals in Gal-
lien laengst bekannt, mit-
hin ist wahrscheinlicher,
daß es eine andere und
vollstaendigere Sammlung
gewesen. Quod vltimum
repetitum ex BASNAGII
Obersuatione Epitomae
Canonum praemissa ap.
CANISIVM, *Leß. ant.*
Tom. II. p. 263. §. 2.

multo labore quaesivit, non nisi inanem umbram esse d). Quamobrem, cum nonnihil inueteratos errores excutere, neque inutile prorsus, neque a proposito alienum esse existimari, si breuiter strictimque rationes exponerem, quibus in ficto Codice indagando porro parcendum tempori, parcendum esse labori, ipse persuasus sum, et potius pro certo ha-

d) Id vero non mirum videbitur illis, qui in eiusmodi rebus periclitati sunt, nec omnia leuiter transcurrere solent. Hi enim quotidie discunt, multa, quae olim pro indubitatis credita sunt, vana esse, e contra quae quondam ignorabantur, nunc nouis documentis repertis fortunae solius beneficio cognosci. Ita, vt pauca exempli loco adducam, nemo est, qui nescit, quantum b. BOEHMERVS, lumen illud Iuris Canonici, praesertim in Praefatione Decretalibus in sua editione Corporis Iuris Canonici praemissa, ad historiam Decretalium vniuersim omnium contulerit. Nihilominus tamen *Collectio* quaedam *Decretalium* NICOLAI IV. diligentiam eius frustrata est,

nec vnquam alibi de illa vel legi vel fando aliquid accipere potui. In manus vero meas Codex pergamenus manuscriptus incidet, in quo, praeter alia non contemnenda, haec etiam *Collectio Decretalium* NICOLAI IV. continetur, submissa inscriptioni: *Incipiunt Constitutiones* NICOLAI IV. Praemittitur illi consueto more *Bulla* ad Vniuersitatem Magistrorum et Scholiarium Parisiensem, et ipsae Decretales largissime GLOSSIS illustrantur. Tanto igitur minus inter fontes Libri sexti Decretalium hae NICOLAI IV. Decretales negligendae sunt, quo magis ex his iudiciis colligitur, illas in iudiciis et scholis vsu non caruisse.

habeam, non nouum et singularem quendam; vel ab ipso HADRIANO I. vel eius iussu compositum canonum Codicem ab hoc Pontifice CAROLO M. dono fuisse datum, sed priscam illam DIONYSII EXIGVI compilationem, nec primam quidem illam, quam soli DIONYSIO debemus, editionem, sed ab ignoto auctore nonnullis postmodum accessionibus locupletatam.

§. 2.

Quae, quo rectius intelligantur, meminisse oportet, isthanc DIONYSII collectionem, si eius originem respicimus, non vnā primitus fuisse, sed duplicem, et primo quidem illum collectionem canonum et nouam Graecorum versionem euulgasse, mox, aliquot annorum intervallo interposito, etiam Decretalium, quas inuenire poterat, composuisse opus; hos vero diuersos libros postea in vnum, sed bipartitum, coaluisse, eique commune CODICIS DIONYSIANI nomen impositum fuisse. Prima illius pars in fronte habuit Canones, quos vocant, Apostolorum; hos excipiebat *Codex Canonum Ecclesiae vniuersae*, constans canonibus conciliorum Nicaeni, Ancyranī, Neocaesariensis, Gangrensis, Antiochen- sis, Laodicensis, tribusque concilii Constantino- politani primi *e*).

A 3

Chal-

e) Hos canones, vt pri- de a Nicaeno primo Dio-
dem obseruatum est, in- NYSIIYS consequenter nu-
merat,

Chalcedonense et Sardicense, quorum singulorum canones seorsim numerantur *f*), et tandem

138.

merat, aequantque numerum 165. Quod tamen denno obseruasse non est omnino inutile, siquidem ad hoc prodest, vt hinc colligere queamus, non demum hos diuersorum conciliorum canones a DIONYSIO fuisse congestos, sed illum iam illorum collectionem in manibus habuisse, quam in praefatione operis sui unitatis numero *Graecam auctoritatem* vocat; et hanc fuisse illam ipsam, quam *Codicem Canonum Ecclesiae vniuersae* vocare ab antiquo solent, illud indicio est, quod numeri canonum, quos Patres in concilio Chalcedonensi anni 451. ex isto Codice excitauerunt, exacte conueniunt cum numeris canonum secundum computationem DIONYSII. Ex iisdem numeris canonum similiter colligimus, BEVEREGIVM in *Praefat. ad Synodici s. Pandectarum canonum, Tom. I. pag. 7.*

ex Nouella 131. non iure inferre, quod eo tempore Codici canonum ecclesiae vniuersae canones Ephesini et Chalcedonenses iam fuerint adiecti, alias enim vix ratio apparet, cur DIONYSIVS et Ephesinos canones omnino omisisset, et Chalcedonenses separasset numerandi modo.

f) Et huius ratio haud difficulter intelligitur. Nam ex historia ecclesiastica constat, LEONEM *Magnum* concilii Chalcedonensis canones, ob canonem praefertim vigesimum octauum, in quo Patriarchae Constantinopoleos proximus a Romano locus confirmatus fuerat, diutissime aspernatum fuisse, cuius vestigiis deinde non successiores tantum sui, sed etiam omnes occidentales, institerunt. Inde factum, vt huius concilii canones in Occidente non prius adii-

138. Canones conciliorum Africae, quos vulgo *Codicem Africanum* vocant, hoc canonum agmen clauderant g). Altera Corporis Dionysiani pars

A 4 solas

adiicerentur Codici, quam DIONYSIVS id ausus sit; qui tamen non imprudenti consilio eam ob causam seorsim illos numerare instituit, vt intelligeretur, se eos non tanquam partem antiquioris codicis accepisse, sed seiunctim. Quod ad Sardicenses canones spectat, notum quidem est, illos in veteri Ecclesiae Romanae Codice canonibus Nicaenis fuisse iunctos; sed orientalis ecclesia eos nunquam agnouit, nec ideo Codici, quo utebatur, adiecerat. Vnde, eum tamen DIONYSIVS Ecclesiae vniuersae Codicem collectioni suae ceu fundamentum subtraherat, et eam Sardicenis canonibus, vel separatim inuentis, vel ex antiquo Romano Codice depromptis, locupletandi consilium inierat, non immerito eos, vt Chalcedonenses, separatim numerare aequum censuit, ne forte quis crederet, se

hosce canones pro parte Graecae auctoritatis venditare voluisse.

g) Ex his igitur contentibus numeris canonum ex diuersis Africae synodis colligitur, DIONYSIVM non singula Africae concilia seorsim in manibus habuisse, sed iam in vnum Codicem collecta; non a priuato, vt CHRISTIANVS LVPVS Opp. Tom. VIII p. 168. 251. 272. censuit, maxime ob locum Can. 107. vbi auctor (vt credit LVPVS) Codicis, *gesta*, inquit, *huius concilii non descripsi, quia prouinciale non vniuersale gestum est*, sed publica Concilii Carthaginensis sexti auctoritate. Tametsi enim non assentiar DUPINIO, qui *de antiqua ecclesiae disciplina*, Diss. II. p. m. 131. obiectionem LVPI ex lectione textus Graeci: τὰ πεπραγμένα τῆς πατρῆς συνόδου διὰ τῆτο εἶναι

solas Decretales epistolas Pontificum Romanorum continebat, quas, ut in dedicatoria ad IULIANVM Presbyterum epistola dicit, *qua ualuit*

ἐν ἐγρέφῃ, soluere tentauit, dum, hic non esse, dicit: *gesta huius concilii non descripsi, sed: hic descripta non sunt*, quandoquidem parum videtur interesse, hanc an illam sequare lectionem, praeter ea durum est, tantam versioni Graecae aduersus Latinam exemplaria auctoritatem tribuere: nihilominus tamen ex ipsa huius Codicis inspectione CHRISTIANVS ille facile refellitur. Ex illa enim discimus, quod causae in synodo Carthagenensi sexta anni 419. ad deliberandum propositae eo adduxerint Patres, ut praeteritorum temporum concilia, tum, Africae, tum alia, quae in ecclesia Africana ualebant, recitare, praelectaque actis inferere necessarium iudicarent. Ita uero factum est, ut, cum causis ita exigentibus mox huius, mox alius concilii canones recitarentur, actisque synodi sextae ad-

hicerentur, antiquiora concilia cum actis huius synodi, siue, ut stylo forensi rem enunciem, adiuncta cum protocollo, coalescerent in vnum, atque haec ratione sine Patrum proposito et sua quasi sponte collectio illa nata sit, cui postea *Codicis Africani* nomen inditum est. Atque hinc reddi potest ratio, cur in praefatione Codicis sui DIONYSIVS EXIGVVS hunc Codicem Ecclesiae Africanae uocauerit *Concilium Africanum*, singulari numero, eique titulum *Concilii Carthagenensis* inscripserit, tum uero et alii hunc allegandi modum sequuti sint, ueluti HINC MARVS Rhemensis tum alibi, tum praesertim in epistola I. II. III. VI. ad HINC MARVM Laudunensem apud ECCARDVM in *Corp. Hist. medii aevi*, Tom. II. pag. 377. 387. 393. et 400., nam dubium non est, quin idem opus pro diuerso eius ad-

spe

luit cura diligentiaque collegit, nimirum SIRI-
CII, INNOCENTII I., LOSIMI, BONIFA-
CII, COELESTINI, LEONIS I., GELASII et
ANASTASII; et ad haec decreta in vnum con-
iungenda sine dubio non sola IULIANI imitatione
accessit, sed et GELASII I. Pontificis, in Synodo
Romana anno 494. coacta, *decretales epistolas,*
quas beatissimi Papae diuersis temporibus ab vr-
be Romana pro diuersorum patrum consultatione
dederunt, venerabiliter suscipiendas esse consti-
tuentis h), auctoritas ad hoc valuisse videtur;

A § hanc

spectu mox pro vno tan-
tum concilio, mox ite-
rum pro variorum colle-
ctione, haberi possit. Cum
igitur haec acta in publi-
co concilii conspectu, imo
Patrum hic congregato-
rum iussu, congesta fue-
rint, quis LVPO, et ZE-
GERO BERN. VAN ESPEN,
in *Schol. in omnes cano-*
nes concil. Part. II. Ca-
pit. III. §. 2. pollicem ei
prementi, in eo adstipu-
labitur, vt ea omnia pri-
uato homini tribuat? Nec
locus supra allegatus, qui
LVPO scrupulum iniecit,
illud euincere potest, quia
non continet alius cuius-
piam huius Codicis col-
lectoris, sed ipsius DIO-

NYSII, annotationem,
quales et passim alibi ab
eo interspersae sunt; et
aliunde iam constat, hunc
Codicem Africanum ad
nostra tempora non in-
tegrum peruenisse, sed
truncatum, quippe ESPE-
NIVS loc. alleg. non con-
temnendis euicit ratio-
nibus, DIONYSIVM non
tantum nonnulla in com-
pendium contraxisse, sed
etiam quaedam plane omi-
sisse.

h) Cap. 3. Dist. XV.
Qui omnes PSEUDO-ISI-
DORI decretales in tute-
lam infausto omine rece-
pit, DOVIATIVS, hic quo-
que illas a GELASIO com-
men-

hanc enim apud DIONYSIVM perinagnum momentum habuisse, ipsius praefationis testimonio constat.

§. 3.

In hisce operis sui limitibus DIONYSIVS subsiterat. Post obitum vero illius nonnulla augmenta huic Codici accessisse tum manuscripta exemplaria et libri ex illis editi demonstrant; tum vero praesertim LEONIS IV. Pontificis Romani testimonium euincit; quod, cum ad illud subinde respiciendum sit, huc iuvat transcribere. Nimirum LEO IV. circa annum 850. Episcopis Britanniae in haec verba rescripsit i): *De libellis et commentariis aliorum non conuenit aliquem iudicare, et sanctorum conciliorum canones relinquare, vel decretalium regulas, id est, QVAE HABENTVR APVD NOS SIMVL CVM CANONIBVS k). Quibus autem in omnibus ecclesiasticis*

mendari censuit, Praenot. Can. Lib. II. cap. 22. §. 8. Quod, si verum esset, DIONYSII diligentiam oppido non effugissent, nec alia adsunt vel documenta vel indicia, ex quibus confictam machinam tantam antiquitatem attingere iure suspicari possumus.

i) Cap. 1. Dist. XX.

k) Verosimillima est coniectura, quam b. IVSTR. HENN. BOEHMERVS in Dist. de decretorum Pontificum Romanorum variis collectionibus et fortuna, praemissa Decretalibus GREGORII IX. §. 9. not. 58. attulit, scilicet LEONEM IV. ideo in hac epistola legitimas Pontificum Romanorum Decretales

*sticis utimur iudiciis, sunt canones Apostolorum,
Nicaenorum, Ancyranorum, Neocaesariensium,
Gan-*

tales speciatim recensuisse, ne quis eandem spuris praesertim PSEUDO-ISIDORI Decretalibus cum genuinis auctoritatem tribueret. Alias enim vix poterit idonea reddi ratio, cur tanta cura LEO IV. Praedecessorum suorum, quorum decretis in decidendis causis ecclesiasticis utendum sit, recensum egerit, praecipue vero non alias sanctorum Patrum sententias praefendas esse existimaverit, praeterquam eas solas, quae, ut ait, *habentur apud nos simul cum canonibus*. Et profecto ISIDORI MERCATORIS confictae Decretales LEONI IV. incognitae esse vix poterant. Cum enim iam anno 785. INGELRAMNVS Metensis capitula sua magnam partem ex supposititiis istis PSEUDO-ISIDORI mercibus excerpta HADRIANO I. Papae obtulisset, et, illa ex Codice in ecclesia Romana ea tempestate recepto desumpta non esse, facile

in oculos incurreret, fuspina HADRIANI fuisset negligentia, nisi ex INGELRAMNO, vnde haberet, quaesivisset, quo facto eum monstrofi partus parens non amplius latere poterat. Neque dubitare licet, hanc suppositio- nis notitiam ad successores quoque HADRIANI, et inter eos ad LEONEM IV. fuisse propagatam. Quodsi vero istae ab impostore confictae Decretales ad LEONIS notitiam perue- nerunt, non alio profecto consilio his solis Decreta- libus, quae *habentur apud nos simul cum canonibus*, auctoritatem in deciden- dis causis ecclesiasticis tri- buere potuit, quam ut, fictitias istas pari honore indignas esse, significaret. Et hanc sententiam con- firmant etiam varia gesta, quae mox deinde secuta sunt. Constat enim, sub- ortis inter NICOLAVM I. et HADRIANVM II. cum Gallicanis Episcopis non- nullis contentionibus, cum
hi

Gangrensum, Antiochensum, Laodicensum, Constantinop. Ephesin. 1) Chalcædonensium, Sardicæ-

hi auctoritate nonnullarum ex ISIDORI compilatione Decretalium cominus virgerentur, id quod præcipue in causa ROTHADI Sueffionensis et HINCMMARI Laudunensis factum est, eos inter alia propterea has Decretales repudiassent, quod non haberentur in Codice; quem admodum ex c. I. Dist. XV. iam satis intelligitur, quippe decerptum est hoc capitulum ex epistola, quam in ROTHADI causa NICOLAUS I. scripserat ad Galliae Episcopos. Vide et DU BOULAY, *Histoire du Droit Canonique*, Tom. II. pag. 16: HINCMMAR fit difference des Epitres d'Innocent, et des autres qui étoient insérées dans le Code, d'avec ces nouvelles (Isidoriennes), qu'on devoit simplement regarder comme une instruction, disoit il, et non comme une loi. At illos hoc argumento oculos ad ea defixisse, quæ LEO IV. Britanniae Episcopis re-

scripserat, et eius mentem probe perspectam habuisse, ambigere non licet; et, cum tamen ex hoc principio contra fictitias Decretales disputauerint, scire debuerunt, LEONEM IV. hæc verba: *quæ habentur apud nos simul cum canonibus*, ea mente epistolæ suæ adiecisse, ut Isidorianæ farragini speciem et auctoritatem detraheret.

1) Ephesini I. aduersus NESTORIVM concilii canones, licet Ecclesia Romana eos probauerit, DIONYSIVM tamen collectioni suæ non intulisse, in vulgus notum est; de causa non satis constat. Nam, quamvis in Codice canonum Ecclesiæ vniuersæ, quem suæ collectionis quasi fundamentum posuerat, huius concilii canones non continerentur, et III. PERTSCHIVS libro cit. pag. 116. contrarium statuens procul dubio errauerit, et forte memorie lapsa

licensum, Africanensum, Carthaginensum, et cum illis regulae praesulum Romanorum, Sylvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Coelestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachi, Hormisdæ, Simplicii et Gregorii iunioris. Isti omnino sunt, et per quos iudicant episcopi, et per quos iudicant, et clerici. Nam si tale emerferit, vel contigerit iniustatum negotium, quod minime possit per istos desiniri; tunc si illorum, quorum meministi, dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel caeterorum similiter sanctorum doctorum similium reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda, ac promulganda; vel ad apostolicam sedem referendum de talibus m) §. I. Quam ob causam
lucu-

lapsu cum Codice canonum Ecclesiae orientalis alterum ecclesiae vniuersae confuderit, DIONYSIVS tamen eodem iure, quo canones Chalcedonenses, et Sardicenses addidit, Ephesinos quoque adicere potuisset. PETRUS DE MARCA in Diss. de vet. collect. can. cap. 3. §. 19. hanc adfert rationem: quoniam cum nullos ad disciplinam pertinentes canones Ephesinum concilium ediderit, sed tantum fidem rectam adstruxerit aduersus insaniam NESTO-

RII, non erat, cur anathemata contra haeresim eiusque fautores corpori canonum adicerentur. Caeterum nomen Ephesinorum deest non modo in libris Decreti manu exaratis, sed et in fonte, vnde hic textus desumptus est, quemadmodum b. BOEHMERVS in notis huic capitulo adspersis obseruauit, et sine dubio a scio lo descriptore adiectum est. Conf. de caetero not. sq. (n).

m) Varia sunt, quae ad hanc LEONIS IV. epistolam

luculentius et magna voce pronunciare non timeo: quia, qui illa, quae diximus, sanctorum
pa-

lam notari merentur. Et quidem, quod ad lectionis varietatem pertinet, de eo illa, quae ad praesens institutum spectant, sequenti annotationi referuare malui. Quod reliqua attinet, haec tenenda sunt. 1) Britanniae Episcopi in causa, quam haec epistola concernit, sine dubio inuerso ordine egerant, quandoquidem ad eam decidendam, praetermissis conciliorum canonibus et Decretalibus Pontificum Romanorum, Patrum uti vocant Ecclesiasticorum libris et priuatis sententiis vsi fuerant. Ob hoc vero a LEONE IV. merito reprehenduntur. 2) Ordinem demonstrat, quo quaelibet regularum ecclesiasticarum species collocari debeat; nimirum hunc, ut primo ad decidendas causas adhiberi debeant sanctorum conciliorum *canones*, quibus vero aequiparantur literae Decretales Pontificum, non omnino omnes, sed quae habentur apud nos simul cum canonibus. Unde de vis earum omnis ponitur in receptione per auersionem in Codice cum canonibus facta; et excluduntur ab hoc loco tum ISIDORI fictae, tum caeterae omnes Decretales, quae extra corpus DIONYSII vagabantur. De illis vero Decretalibus et canonibus, eos omnino sequendos esse statuit. His autem deficientibus *secundo* demum loco ponit *sententias Patrum* et *alternatiue relationes ad Sedem apostolicam*. Et, quod speciatim sententias Patrum attinet, de his non dicit, quod dixerat de canonibus et Decretalibus in Codicem relatis, nimirum *omnino* eas in iudicando sequendas esse, sed tantum esse *magnanimiterv retinendas*; quae formula loquendi fere cum illa conuenit, qua GELASIVS I. in synodo Romana. a. 494. cap. 3. Dist. XV. de Decretalibus loquens vsus fuerat, scilicet illas

patrum statuta, quae apud nos canonum nomine praetitulantur, (sive sit ille episcopus, sive clericus, sive laicus) non indifferenter recipere conuincitur; nec catholicam et apostolicam fidem, nec sancta quatuor euangelia utiliter et efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere probatur n). Quod si igitur hoc LEONIS IV. fragmen-

venerabiliter suscipiendas esse. Cum vero in eandem cum Patribus classem relationes ad Sedem Romanam, sive, quod idem est, Epistolas ad relationes a Sede Romana scriptas, seu Decretales DIONYSIANO corpore recentiores, collocet, LEONEM IV. de auctoritate harum Decretalium, quas nondum Ecclesia sponte in legum vicem receperat, modestius adhuc sensisse, quam successores deinceps illius, oppido appareat. Sic enim aliis electionem adhuc permittebat, vtrum causas obuenientes, de quibus nec in canonibus, nec in Decretalibus receptis, quiequam statutum erat, iuxta sententias Patrum dirimere, an potius ad Pontifices Romanos de illis referre,

et secundum Decretales rem transigere, mallerent. Quam verecundiam LEONIS animo infedisse, ex illis etiam, quae statim sequuntur, magis adhuc confirmatur, quum his, qui canones non indifferenter recipiant, nec sancta quatuor euangelia quicquam prodesse GREGORIO M. ipraeunte dicat, de Decretalibus vero, vel et in Codicem relatis, idem non dicat. Sed, scenam mox mutatam esse, quis ignorat?

n) Habet Bibliotheca academica Erlangensis Codicem manuscriptum Decreti GRATIANI optimaenotae, quem, quia vix vnā vel alteram *Paleam* continet, et propter caetera antiquitatis indicia, ad finem saeculi duodecimi

mentum cum characteribus Codicis Dionysiani aliunde cognitis comparamus, etsi omnino mendis non careat et Decretalium praecipue recensus negligentius actus sit o) tamen et ipsa concilio-

mi vel ad initium decimi tertii referendum esse censeo. Pleraque, quae quoad lectionis varietatem a b. BOEHMERO in notis ad hunc textum annotata sunt, illo confirmantur; speciatim vero pauca, quae ad praesens institutum tantisper tendunt, obseruo, nimirum in recensu conciliorum post Gangrense omiſsa esse verba: *Antiochenſium, Laodicensium, Constantinopolit. Ephesin. Chalcedonenſium*, et inter Pontifices, quorum Decretales recensentur, SIMPLICII et SYMMACHI nomina omiſsa esse.

o) Ita huius textus corruptionibus mentio concilii Ephesini annumeranda est; quae demum tunc serius facta, postquam in Decretum GRATIANI iam relatus fuerat, cum vox *Ephesinorum* in omnibus Decreti manuscriptis et in

ipſo fonte deſit. Vid. b. BOEHMERVS in notis ad hunc textum. SYLVEſTRI vero Pontificis Romani nomen corruptor ipſi fonti intulit; aliunde tamen conſtat, nullas huiusce Pontificis Decretales in Codice DIONYSII occurrere, et haud vana forte coniectura eſt, hac ſui nominis in hunc textum intercalatione impoſtorem impoſtori, nempe PSEUDO-ISIDORO, fidem conciliare voluiſſe. Econtrario in hoc capitulo inter Pontifices omiſſa ſunt nomina ANASTASII, BONIFACII et FELICIS, quorum tamen Decretales in Corpore DIONYSII inveniuntur, et forte LEO IV. ideo illa praetermiſit, quod cogitaret, quorundam Pontificum nomina adduxiſſe ad exemplum ſufficere, caeterorum ſine damno omitti poſſe, quod iam ante dixiſſet, haec omnes

liorum nomina et Pontificum, et ordo canonum et Decretalium, et utrorumque coniunctio, ostendunt, illum non alium, quam Dionysianum Codicem, in oculis hic habuisse. At cum simul inter Pontifices, quorum epistolae Decretales in istum Codicem relatae, nomina HILARII, SYMMACHI, HORMISDAE, SIMPLICII, et GREGORII II. occurrant, quibus FELICIS adhuc iungi debuisset; has tamen, ut supra observavi, DIONYSIUS collectioni suae non addidit, et nonnullas nequidem addere potuit, vita nimirum iam circa annum 540. functus; Dionysiano operi post eum ab alio, incognito licet, auctore augmenta esse adiecta, exploratum est; idque circa annum 730. contigisse, ideo defendi potest, quia GREGORIUS II. hoc anno vita excessit, et nulla Decretalis successorum eius in hunc Codicem relata deprehenditur, cum tamen illi copiosum earum agmen emittere ne utquam cessauerint.

§. 4.

Equidem Ecclesia Romana iam ante DIONYSII aetatem versionem Graecorum canonum ha-

omnes Decretales, quae habentur apud nos simul cum canonibus, in iudiciis ecclesiasticis esse sequendas, ex quo quippe facile esset intellectu, et il-

las observari debere, quae in Corpore DIONYSII caeteris aggregatae sunt, et si auctorum nominatim mentio non facta sit.

B

habuit p); vtrum vero illa publice recepta, an tantum priuatorum vsu introducta fuerit, haud adeo liquet. Certiora documenta extant auctoritatis, quam DIONYSII collectio nacta est. Etenim vix illam DIONYSIVS ediderat in vulgus, cum et fama viri, qua propter insolitam ea tempestate eruditionem viridi fruebatur, et pretium operis, et denique coniunctio illorum, quae alias dispersa erant, efficerent, vt primo quidem Canonum Codex, mox vero deinde etiam Decretalium congeries, atque ita integrum DIONYSII Corpus, publicam auctoritatem acciperet, et, vsu licet magis et consuetudine, quam expresso decreto, ceu norma iudiciorum et disciplinae ecclesiasticae ab Ecclesia Romana reciperetur, adeo quidem, vt tuto dici possit, hunc canonum et iunctarum illis Decretalium Codicem, si modo a par-

p) Id quod tum aliunde notum est, tum quoque ex DIONYSII adSTEPHANVM Salonitanum praefatione, quam canonum libro praemisit, intelligitur. Dum enim occasionem exponit, qua ad hunc laborem aggradiendum se adduci passus est, LAURENTIVM, ait, Presbyterum, assidua cohortatione paruitatem suam perpulisse, vt regulas ecclesiasticas de Graeco transtulerit, adiiciens:

confusione credo priscoe translationis offensus. Et est fortassis haec eadem versio, quam postea MARTINVS etiam Dumienfis s. Bracarenfis, cum anno 572. collectionem suam canonum Episcopis in Concilio Bracarenfi II. congregatis offerret, in epistola ad NITIGESIVM obscuritatis arguit. Vid. HARDVINVS in Collect. Concil. Tom. III. col. 390.

particularibus Ecclesiae Romanae conciliis et sanctorum Patrum sententiis et opinionibus discesseris, quarum quippe auctoritas iam illo tempore ultra, quam fas erat, excreuerat, per longum deinceps tempus quasi regnum quoddam disciplinae ecclesiasticae solum tenuisse. Cuius rei testem habemus non modo illustrem illum **CASSIODORVM** *q)*, coetaneum et plane familiarem **DIONYSII**, qui, multis aliis in eius laudem dictis, haec quoque adiecit: *qui, petitus a STEPHANO Episcopo Salonitano, ex graecis exemplaribus canones ecclesiasticos, moribus suis, ut erat planus atque disertus, magna eloquentiae luce composuit*, **QVOS HODIE VSU CELEBERRIMO ECCLESIA ROMANA COMPIECTITVR**; sed etiam **IOANNEM II.** Pontificem Romanum, quippe ex cuius epistola in causa **CONTVMELIOSI** an. 534. scripta *r)*, **b. BOEHMERVS** *s)* ostendit, epistolam **SIRICII** ad **HIMERIVM** Tarraconensem ab eo ex collectione **DIONYSII** fuisse excitatam. Praeterea **cel. FLEURY** *t)* ex epistola **ZACHARIAE** ad

B 2

Maio.

q) *Instit. diuin. lect.*
cap. 23.

r) **DIONYSIVS** etenim primus Decretales in capita secuerat, et tamen **IOANNES II.** ex epistola **SIRICII** capitulum VII. allegauit.

s) In *Diff. de decretalium Pont. Rom. variis collectionibus et fortuna*, §. 4. not. 20.

t) **FLEURY**, *Histoire ecclésiastique*. Liv. XLII. Tom. IX. p. m. 322. verb. Sur tous ces

Maiorem Domus PIPINVM, Episcopos, Abba-
tes et Comites Galliae circa annum 747. exarata
obseruauit, hunc Pontificem ad articulos viginti
septem epistolae iunctos non nisi adductis ex Co-
dice Dionysiano auctoritatibus respondisse. His
testimoniis si tandem LEONEM IV. §. proxime
superiori adductum iungimus, pluribus non erit
optus. Quod autem dixi, hanc insignem aucto-
ritatem non solum ad canonum opus a DIONY-
SIO collectum, sed et ad Decretalium collectio-
nem pertinuisse, ex tribus testibus, quos ultimo
loco excitauit, abunde perspicitur, nec adeo mi-
rum videbitur illis, qui cogitant, quantam aucto-
ritatem iam GELASIVS I. singulis Pontificum
decretis tribuerat u). Et hic solitarius Corporis
Dionysiani Principatus eousque in Ecclesia Ro-
mana durauit, donec, obortis seculo nono cum Epi-
sco-

ces articles le Pape ne
fait que rapporter les an-
ciens canons contenus
dans le code de l'eglise
Romaine, c'est à dire, les
canons des apôtres, de
Nicée, d'Antioche et les
autres, avec les décréta-
les des Papes. Ce qui
semble montrer que ces ca-
nons étoient alors peu con-
nus deçà les alpes. Sed
codicem Ecclesiae Roma-
nae hic Auctor non alium

intellexit, nisi *Dionysia-
num.*

u) Vid. quae supra §. 2.
ex cap. 3. Dist. XV. al-
lata sunt. Eam vero au-
toritatem non restrin-
gendam esse ad illas De-
cretales, quas DIONY-
SIVS collegerat, sed nouis
inde ab HILARIO ad GRE-
GORIVM II. vsque scri-
ptis deinde prioribus ad-
iectis communem fuisse,

LEO-

scopis Gallieanis disceptationibus, NICOLAUS I. et reliquas omnes Decretales, quae extra illud Corpus vagabantur, et inter eas supposititias quoque à PSEUDO-ISIDORO effictas merces, in societatem adscisceret, illisque aequalem cum genuinis et antiquioribus anno 865. vim largiri conaretur, cuius deinde successores has impostoris epistolas vbique promulgare ausi sunt x), atque ita vim Decretalium omnino omnium extulerunt, ut, cum adhuc LEONIS IV. aequo in omnibus causis primo ad canones, deinde post eos ad solas Decretales in Codicem receptas, ac his quoque deficientibus ad Patrum sententias y) respi-

B 3

cien-

LEONIS IV. testimonio conficitur.

x) DU PIN, de antiqua ecclesiae disciplina. Diff. II. pag. 134. sq.

y) Nemo nescit, inde ab AVGVSTO apud Romanos fuisse Iurisconsultos, quibus id datum erat, ut ex persona Imperatorum de iure responderent, et ita concessa per legem regiam Imperatoribus potestas legislativa quodammodo cum illis communicaretur. Inde porro eveniebat, ut iudici ab

eorum responsis recedere non liceret, et in similibus etiam causis secundum ea ius dici oporteret, adeoque reuera vicem legum tenerent et in iudiciis, perinde ut ceterae leges, recitarentur; ut non immerito ICI passim *Iuris conditores et Legislatores* L. 12. §. 1. C. de legibus. L. 3. §. 20. C. de V. I. E. eorumque sententiae leges vocarentur, L. 2. §. 10. C. eod. et ad libros eorum, tanquam ad leges, remitterentur Iudices, L. 1. §. vlt. C. de rei vx. aff. illique pro specie iuris

ciendum fuisse, postea Pontifices Romani De-
cre-

ius scripti haberentur, §. 8. I. de iure N. G. et C. Nec in contrarium prouocari potest ad L. 2. §. 5. 12. D. de origine iuris, cum ibi de liberae adhuc reipublicae temporibus agatur; nec obest quorundam sententia; statutum, quibusdam tantum Ictorum libris hanc auctoritatem demum in L. vi. C. Theod. de resp. prud. esse datam, vid. BAUSE, de responsis prudentum, pag. 33. cum potius in hac lege paucorum tantum Ictorum libris auctoritas pristina conseruata, et aliis omnibus illa abrogata fuerit. Quemadmodum vero ea omnia de his tantum intelligo, quibus a Caesare ius respondendi datum erat; ita fateor, illis, qui pristina modo libertate vsi de iure responderunt, nec hac, nec alia vlla lege, vim legum vnquam fuisse concessam. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ, vt scilicet aliquantisper causam intelligamus, quae mouerit IY-

STINIANVM, vt ex istorum Iureconsultorum libris Pandectas compilari iusserit, isque tanto facilius a nota absurditatis toties illi immerito iniusta liberari queat: praeterea vero, vt eo clarius pateat, recte non minus habere se sententiam illorum, qui, instituta inter Pandectarum libros et GRATIANI Decretum comparatione, magnam vtriusque operis similitudinem sibi deprehendisse visi sunt. Quod vti, quantum ad vtriusque collectionis internam constitutionem, ab aliis iam saepius dictum est, et vel in oculos cuique incurrit: ita non minus verum est, si fontes, vnde vterque liber haustus est, respiciamus, et causas consideramus, quae architectos vtriusque iuris ad hosce fontes adeandos adduxerunt. Quemadmodum enim primis Christianae religionis seculis perpauca erant Synodorum canones, et ita ecclesia anti-

tiqui-

creta sua omnia et singula vel contra canones va-
 B 4 lere

tiquitus plerumque con-
 suetudine regebatur, at-
 que in eo ecclesia parti-
 cularis alia aliam obser-
 uare et imitari solebat, vt,
 si non in omnibus, at sal-
 tim aliqua in disciplina ec-
 clesiastica vniformitas ser-
 uari possit, et ea, quae se-
 mel iterumque ipso vsu
 vitia deprehensa fuerant,
 ab alia ecclesia particulari
 ad alias traducerentur:
 ita saepissime eueniebat,
 vt in nonnullis causis ob-
 uenientibus tum canones,
 tum consuetudines eccle-
 siarum deficerent, et, pro-
 pter Iurisprudentiam ec-
 clesiasticam tam natura-
 lem, quae positiuam, tunc
 parum adhuc digestam,
 sententiae virorum aequi-
 tatis, pietatis, sapientiae
 laude praecipuorum fatali
 quadam seculi necessitate
 circumspici deberent. Hinc
 ergo factum, vt Patres,
 quos vocant, ecclesiastici
 pedetentim auctoritatem
 consequerentur, illi, quam
 in ciuitate Romana pri-
 uici Iureconsulti habebant,
 haud ferme ab similem,
 quin supparem, et id, quod

aequum bonumque, imo
 pium, esse existimauerant,
 in rebus ad disciplinam
 ecclesiasticam spectanti-
 bus facile obseruaretur,
 et e contrario nefas quo-
 dammodo haberetur, ab
 illorum sententiis temere
 recedere. Qui mos, quid
 vitii postea traxerit, non
 attinet iam dicere. Hoc
 vnum annotare iuuat, non
 prorsus vituperandum vi-
 deri GRATIANVM pro-
 pterea, quod IUSTINIANI
 vestigiis insisterit, et, cum
 in istis sui seculi tenebris
 de Iurisprudentia eccl-
 siastica magis magisque
 fundanda laudabile consi-
 lium inierat, non tantum
 canones conciliorum in
 ordinem et vnum corpus
 redigere tentauerit, sed
 etiam ex Patribus, quae
 ad propositum finem qua-
 dantenus sibi expedire vi-
 debantur, collegerit, et
 ex laciniis haece concor-
 diam discordantium ca-
 nonum coagmentauerit;
 praesertim cum in hoc ne-
 gotio non solam Patrum
 auctoritatem, sed id quo-
 que spectasse videatur,
 quod

tere iusserint 2). Utūque vero res postea gestae sint, mihi iam demonstrasse sufficit, non alium

LEO-

quod hac ratione ex illorum fragmentis, quemadmodum varii mores ecclesiarum et regionum et temporum, et videntur in ecclesiam penetraverint, expeditius addisci possit.

2) Hac tamen in re Gallicanam ecclesiam et olim omnibus viribus repugnasse, et hodie adhuc Decretales non supra vel contra canones, sed tantum secundum illos et in eorum executionem admittere, vix quemquam fugerit. Hinc IACOBUS BENIGNUS BOSSVET, in *Defensione declarationis Cleri Gallicani de potestate ecclesiastica*, Part. II. Lib. XI. cap. XI. pag. 132: *horum*, scil. canonum, EXECUTIONEM prima et Apostolica sedes ubique terrarum urgebat. Hinc ortae Epistolae decretales, de quibus HINC MARVS haec: Sunt leges et canones ac decreta sedis Apostolicae ex iisdem canonibus promulgata. Ac paulo post:

in decretis suis (scil. Rom. Pontificum) ex sacris canonibus promulgatis. Quae quidem totidem in verbis in Pontificensi Synodo repetuntur, ut non vnus HINC MARI, sed omnium Episcoporum Gallicanorum esse constat. Et DU BOULAY, *Histoire du Droit Canonique*, Tom. II. p. 175: Ceci suppose (sc. que le Pape est soumis aux Conciles), il est certain que le Pape, en qualité de Chef visible de l'Eglise et d'Eveque du premier Siege, fait des décisions; et que ces décisions, quoiqu'inférieures à celles des Conciles, ont force de Loix, quand elles sont canoniques, et que les peuples s'y sont soumis par une acceptation authentique. Or pour qu'un Décret soit canonique il faut — que les décisions soient faites et publiées selon les Canons. Add. BOEHMERI *Observatio ad PETRI DE MARCA lib. de concord. Sac. et Imp.* ad Lib. I. cap. 8. 9.

LEONE IV. sedente, itaque vsque ad medium seculi noni, apud Romanam ecclesiam obtinuisse et canonum et Decretalium Codicem, quam Dionysianum, non primum illum, qualem ipse Dionysius ediderat, sed Decretalibus quibusdam locupletatum.

§. 5.

Cum igitur viderimus, queis legibus hoc temporis intervallo Ecclesia Romana vixerit, in Gallias Germaniamque, et vniuersam Francorum dominationem nunc porro oculi parumper retorquendi sunt; quibusque regulis Ecclesie Christianae per hasce regiones diffusae, per seculum praesertim sextum, septimum et octauum, disciplina consisterit, utcumque exigendam est. Hoc vero argumentum tentare magis, quam plenius exequi, inter alia multa suadent illorum temporum tenebrae et monumentorum satis certorum inopia, quas si quis difficultates vincere conaretur, prorsus verendum esset, ne opus in iusti libri molem excresceret. Etsi vero certum sit, Ecclesiam Gallicanam inde a saeculo quarto non tantum concilio Nicaeno usam esse, sed etiam domesticis canonibus in Galliae conciliis conditis disciplinam accommodasse: hos tamen in Codicem fuisse redactos eique publicam auctoritatem accessisse, oppido non liquet. Equidem fuerunt, qui, Galliae ecclesiam inde a sexto ad minimum seculo peculiarem canonum Codicem habuisse,

B 5 cen-

censuere, et forte aliquis HINC MARO Rhemen-
 sium Archiepiscopo testimonium ideo denuncia-
 re vellet, quod ille in libris suis passim *Librorum*
Augustorum nostrorum, vel etiam *Librorum Ca-*
pitulorum Synodaliū, mentionem faciat a).
 Sed tamen hoc argumento nihil magnopere effi-
 ci, inde colligere possumus, quod, cum HINC-
 MARVS capitulum *quingagesimum quintum de*
seruorum ordinatione ex libro primo *Capitulo-*
rum Synodaliū excitet, idque contineatur in
 Capitularibus ab ANSEGISO Luxouienſi et Fon-
 tanellenſi Abbate collectis *Libro I. cap. LV.* hoc
 vno exemplo sat manifestum fit, ab HINCMA-
 RO sub nomine *Librorum Augustorum* et *Libro-*
rum Capitulorum Synodaliū, non singularem
 canonum vel vniuersalium vel Galliae particula-
 rium Codicem indigitari, sed Capitularium illud
 Corpus ab ANSEGISO et BENEDICTO LEVI-
 TA compositum. Quod, si quis eapropter, quod
 inter varias alias constitutiones et canones Syno-
 dorum in sese comprehendat, pro Codice cano-
 num Ecclesiae Francicae particulari venditare ve-
 lit, nae! is mihi verbis egregie ludere et ex quo-
 libet stipite facile Mercurium effingere posse vi-
 debitur. Qua in re vti quemlibet suo ingenio
 abundare patior, ita ego, quousque non aliis et
 melioribus documentis, adfuisse olim peculiarem
 Codi-

a) Vid. HINC MARI *Histor. med. aevi*, p. 407.
 Epist. VII. et VIII. apud ECCARDVM in *Corporè* 408.

Codicem Canonum Ecclesiae Gallicae, demonstrabitur, talem vnquam extitisse inficior, et potius axioma, quod olim BARONIVS *b)* posuit, amplector: Quod a recentiori auctore de rebus antiquis sine alicuius vetustioris testimonio profertur, contemnitur.

§. 6.

Neque meliorem eorum causam esse censeo, qui credunt, iam ante annum 774. et vel si Diis placet a seculi sexti primordiis Dionysiani Codicis auctoritatem in Gallias penetrasse; nec refert, vtrum de vetere tantum isthoc illius editione intelligas, quod quibusdam placuit *c)*, an vero, quod alii fecerunt *d)*, de vtraque ita sentire velis.

Nam

b) Vid. Annales Ecclesiasticos, Tom. I. ad ann. I. num. XI. pag. 49.

c) Ita censuit PETRVS DE MARCA, de Concord. Sac. et Imp. lib. I. Capite IX. §. 4. p. 51. qui primam Codicis Dionysiani editionem iam ante HADRIANVM I. et CAROLVM M. apud Gallos valuisse credidit, qua in re inter alios BASNAGIVS quoque illi adstipulatus est in *observatione* praemissa

Epiromae Canonum, quos HADRIANVS CAROLO obtulisse dicitur, apud CANISIVM *Lectio. antiquar.* Tom. II. pag. 264. Edit. BASNAGII.

d) In hanc partem fecit Ill. PERTSCHIVS, vt patet ex §. 2. not. (b). Neque enim ibi distinguit veterem a noua et aucta editione, sed de vtraque vno spiritu pronunciat, eam ante HADRIANI donum Gallias intrasse.

Nam neutram opinionem vel testibus idoneis, vel documentis perspicuis, inniti video. Quin potius ad HADRIANI I. vsque tempora hanc Iulius Codicis auctoritatem se prorsus intra Italiam et Alpium montes continuasse, sequentia, ni fallor, abunde demonstrabunt. Qui etenim primo ad *Aquisgranense Capitulare* anni 789. prouocant, atque exinde sententiam nostrae contrariam probari posse existimant, non cogitant, HADRIANI donationem iam anno 774. factam, ideoque ex isto Capitulari id quidem intelligi, quod tempore donatione posteriori obtinuit, non illud perinde quod ad antiquiora spectat tempora. Deinde scio quidem, quod in concilio Agathensi anni 506. can. 1. placuerit Patribus, *ut canones et statuta patrum per ordinem legerentur*, quod canone 7. et 35. prouocauerint ad *priscam canonum auctoritatem*, imo cap. 9. ad INNOCENTII *ordinationem*, et ad SIRICII *authoritatem* e);

e) Ex placitis huius concilii omnino suspicio oriri posset, quasi iam eo tempore Dionysianum illud corpus in manibus Episcoporum fuerit. Nam inter alia illud praecipue notatu videtur esse dignum, quod Patres iusserint, ut canones *per ordinem* legerentur; ex eo enim facillima quis con-

iectura ad ordinem cuiusdam *collectionis* ducitur. Deinde *prisca* illa canonum autoritas, et illud *antiqui* canones, ad canones, quos DIONYSII collectio continet, aptissime respicere videtur; et INNOCENTII ordinationem atque SIRICII authoritatem, quae can. 9. referuntur, nihil aliud esse,

neque me fugit, non adeo contemnendas esse rationes, quibus Ill. PETRVS DE MARCA ad-

nisi INNOCENTII I. epistolam ad EXUPERIVM et SIRICII epistolam ad HIMERIVM Tarraconensem, excerptum, quod legitur ap. HARDVINVM *Collect. Concil. Tom. II. col. 999.* post canonem nonum et comparatio obiecti, quod canone isto concilii Agathensis et his Pontificum epistolis tractatur, nimirum de Clericis coniugatis, factis demonstrat. Accedit, quod in eodem huius concilii canone occurrant verba: *quae* (sc. vtraque Pontificum epistola) *est his canonibus inserta.* At, cum epistolae illae canonibus concilii Agathensis non in omnibus exemplaribus deprehendantur insertae, non nemo dixerit, haec verba: *his canonibus*, non indicare concilii Agathensis, qui modo scribebantur, canones, sed canones antiquos, qui, iuxta canonem primum, in hoc concilio legi debebant.

Vnde coniectura nascitur, non modo codicem, antiquos Graecos canones, sed etiam Decretales Pontificum epistolas continentem, in hoc concilio lectum esse; qui characteres in nullum alium, praeterquam in DIONYSII codicem, videntur convenire. A vero tamen propius aberis, si ita existimes, primo, quemadmodum *recensita sanctorum virorum Patrum statuta* in Synodi Arelatenensis anni 551. can. 1. indubie nihil aliud sunt, nisi conciliorum Galliae canones, ita et in hoc concilio Agathensi sine absurditatis nota sub nomine *antiquorum* canonum, *antiquos Galliae* canones, et verbis: *per ordinem*, non *collectionis*, sed *temporis* ordinem apte intelligi posse; deinde, si ex ipsa SIRICII epistola superius allegata dicimus, qui mos fuerit illorum temporum Pontificum Decretales epistolas latius promulgandi, per-

faci-

adstruere laborauit, non modo in canone 3. concilii Aurelianensis anni 538. decretum LEO-
NIS Papae ex corpore DIONYSII adduci,
sed etiam a CHILPERICO Rege Episcopis in
Parisiensi a. 577. Synodo congregatis DIONY-
SII collectionem transmissam fuisse f); quod
por-

facile intelligemus, qua
ratione fieri potuerit, vt
istae epistolae in manus
Episcoporum Galliae per-
uenerint, etiam si in nulla
collectione contineren-
tur, atque, ne illud: *His
canonibus insertae*, ad cano-
nes in Agathensi concilio
lectos trahamus, ve-
rat quod inter canonem
primum et nonum inter-
cedit ingens interuallum,
ex quo quippe colligitur,
verba: *His canonibus in-
sertae*, non pertinere ad
canones in hoc concilio
lectos, sed *conditos*. Nec
obest, quod tamen neu-
tram epistolam inter ca-
nones huius concilii edi-
tos inueniamus, cum ne-
mo probare possit, nihil
ex actis huius concilii esse
deperditum, sed omnia
integra ad nostram aeta-
tem peruenisse. Tandem,
illud maxime contrariae

sententiae obest, quod ve-
rosimillimum sit, DIONY-
SIVM circa annum 506.,
quo Agathense concilium
coierat, ne primam qui-
dem conciliorum colle-
ctionem, nedum secundam
operis sui partem, adhuc
perfecisse et ea omnia
in vulgus edidisse, quia
omnia haec in Galliam vs-
que penetrasse; sed hanc
ce potius compilationem
circa annum 527. in lucem
denuum prodidisse. Vid.
AYRER, *Prolus. de col-
lect. Iuris Canonici, Opu-
sculor. Tom. I. pag. 61.
sqq.*

f) Illustrissimus nimi-
rum Praesul PETERUS DE
MARCA, *de C. S. et Imp.
Lib. III. cap. 5. §. 3. et
Lib. VI. cap. 21. §. 5.*
ideo sibi persuadet, DIO-
NYSII collectionem sta-
tim vt edita fuit per Gal-
lias.

porro in Praeceptione GUNTAMNI de ob-
ser-

lias inualuisse, quia 1) apud sedem apostolicam vigeat, et 2) prae squalore veteris interpretationis nitore suo commendatur; 3) quia canone concilii Aurelianensis a. 538. habiti, profertur decretum LEONIS Papae de Metropolitanorum electione, quod, cum peti- tum sit ex epistola ad ANATOLIUM Thessalonicensem, apud Gallos decreti nomine valere non potuerit, nisi ex recepta DIONYSII collectione. His 4) addit, CHILPERICUM, vt PRAETEXTATUM homicidii falso in- simulatum, qui tamen circumuentus spe veniae et irae regiae facilius sedan- dae se reum esse confes- sus erat, tanto certius opprimeret, Episcopis in Synodo Parisina a. 577. congregatis codicem mis- sisse, de quo haec sunt GREGORII TYRONENSIS verba, *Annal. Franc. Lib. V. cap. 19: Ipse ve- ro, scil. Rex, ad meta- tum discessit, transmittens*

librum canonum, in quo erat QVATERNIO NOVVS adnexus, habens canones QVASI APOSTOLICOS continentes haec: *Episcopus in homicidio, adulterio et periurio deprehensus a sacerdotio diuellatur; quod ad can. apost. 24. (al. 25.) fit referendum. At hos tantum ex Codice DIONYSII allegari potuisse supponit. Sed, fallor, aut haec omnia rem non- dum conficiunt. Vt enim coniecturarum anfractus, quos III. PETRVS DE MARCA primo et secun- do loco adfert, sicco pe- de praeteream, ad tertium argumentum obseruo, ex concilio Aurelianensi non vtique apparere, quod Aurelianenses Patres ad illud LEONIS decretum ideo respexerint, quasi apud se quoque decreti vi valeret, nam isthanc vim decretales Pontificum epi- stolae tunc nondum na- ctae erant, et potius eam ob causam id factum esse dicendum est, quod eo iam tempore vel longe ab*

VI-

feruando die dominico f), qua Concilii Mat-
co-

vrbe distantium regionum
Episcopi instituta Patriar-
chalis Sedis sponte nulla-
que necessitate cogente
ad uniformitatem obser-
uandam solebant imitari.
Quod vero ad GREGORII
TYRONENSIS relationem
spectat, primo, nondum
adeo euictum est, quod
canon a GREGORIO addu-
ctus ad can. apost. 24.
vel 25. debeat referri. In
hoc enim, prouti habe-
tur in DIONYSII codice,
nihil de homicidio legitur,
econtra furti fit mentio,
de quo in allegato GREGO-
RII canone nihil occurrit;
et, licet ex narratione
GREGORII admodum sit
simile vero, eum ita vo-
luisse adferre canonem,
vt verba codicis regii ob-
seruaret, vtriusque tamen
canonis caetera quoque
verba in plerisque discre-
pant. Quod quidem alios
eo deduxit, vt crederent,
apostolorum canonem in-
truso homicidii vocabulo
abs rege fuisse corru-
ptum; sed, et si GREGO-
RIUS TYRONENSIS in hac

ipsa Synodo accuratum
fese praebuerit Regis ob-
seruatorem, vt vel ex eo
constat, quod, cum cor-
rupti Episcopi sententiam
ad Regis postulationem
ferre nitebantur, ipse de
se narret: *Quibus condi-
tionibus ego restiti, iuxta
promissum Regis, vt nihil
EXTRA CANONES gerere-
tur*; atque hac ratione
canonem, quem Rex pro
se allegabat, ceu *extra
canones* positum reiecerit,
eiusmodi fraudis et cor-
ruptionis tamen nullam
mentionem fecerit, vix
ac ne vix quidem id omis-
surus, si vere facta fuis-
set. Deinde sit ita, quod
canon a GREGORIO alle-
gatus sit idem, qui inter
canones sic dictos Apo-
stolorum numero 24. vel
25. legitur, sit ita, quod
codex DIONYSII is fue-
rit, quem CHILPERICVS
Episcopis, transmiserat:
aut hoc demum tempore
DIONYSII codicem apud
Gallos apparuisse, cen-
sendum est, aut ante hanc
Synodum iam eum valuis-
se.

conensis secundi decreta a. 585. confirmavit, ad canones prouocatum fit; CHLOTHARIUS quoque II. in Edicto anni 615. *definitionis*, inquit, *nostrae est, ut canonum statuta in omnibus conseruentur, et, Presbyteros aut Diaconos, conuictos de crimine capitali, iuxta canones distringi, et cum Pontificibus examinari, iussit h),*
nes

se. Si nunc demum nouiter apparuit, non quaternionem tantum GREGORIVS, sed integrum codicem *novitatis* arguere debuisset, et contra faciens admodum inepte locutus fuisset. Sin antea iam valuit, vix verosimile est, ab omnibus Episcoporum codicibus Apostolorum canones, qui tamen ab initio statim inter praecipuas codicis Dionysiani partes fuerunt, omnino abfuisse, atque in solo codice fuisse comprehensos, vt ipsis nouitatem GREGORIVS obii- cere potuerit. Vtrumque igitur cum aequae sit inconueniens, dicendum est, CHILPERICI codicem non illum Dionysianum fuisse, sed vel Codicem ecclesiae vniuersalis ex prisca translatione, vel Codi-

cem ecclesiae Gallicanae, ad priuatum vsum a quopiam collectum, et horum alterutri canones Apostolorum Regem addidisse; vt frustra laborent, qui ex hac GREGORII TYRONENSIS relatione inferre conantur, saeculo iam sexto DIONYSII codicem apud Gallos valuisse. Et vel ipse Illustriss. PETRVS DE MARCA hac in re adeo haesitauit, vt in *Diff. de veter. collect. canonum, cap. II.* Gallicanos Episcopos vsque ad HADRIANI I. tempora plane alia, a LEONE M. post Chalcedonense concilium confecta collectione vfos fuisse opinatus sit.

g) Apud GEORGISCH, in *Corp. Iur. Germ.* col. 469.

h) Ibid. in Praefat. et cap. 4. col. 480. sq. Si-
C milia

nec minus capitulo 1. et 2. oculos in canone^m 23. Concilii Antiocheni et canones 12. et 13. Synodi Laodicensae conuersos eum habuisse suspicor; porro, cum circa annum 640. VVLFOLEVDVS Archiepiscopus Synodum sine praescitu SIGBERTI Regis indixisset, Rex in epistola ad DESIDERIVM Cadurcensem, encyclica puto ad reliquos etiam huius Coepiscopos transmissa i), illi ne compareat cum caeteris, interdicat, scribitque: *Licet nos statuta Canonum, et ecclesiasticas regulas, sicut parentes nostri in Dei nomen conseruarunt, ita et nos conseruare optamus, tamen dum ad nostram antea notitiam non fuit perlatum; sic nobiscum nostris proceribus conuenit, ut sine nostra scientia Synodale concilium in regno nostro non agatur, nec ad dictas Kal. Septembris, nulla coniunctio sacerdotum ex his qui ad nostram ditionem pertinere noscuntur, non fiat; vbi sine dubio ad canones Africanos* re-

milia occurrunt in concilio Parisiensi anni 615. et Clippiacensi anni 628. quae ambo sub eodem CHLOTHARIO II. fuerunt congregata. Posterius non extat apud HARDVINVM, etsi illius in indice Tomo III. collect. concil. secundum AIMOINVM, *Histor. Francor. lib. V. cap. 15.* mentionem fecerit; vt itaque EYSEB.

AMORT in *Iur. canon. vet. et modern. Tom. II. Part. II. Num. 43.* ex Codice Dieffensi primus illud edidisse videatur.

i) Apud CANISIVM, *Lectio. antiq. Tom. I. p. 649.* inter variorum Epistolae ad eundem Episcopum, et apud GEORGISCH. *ibid. col. 484.*

respicitur; neque minus KARLOMANNVS Maior domus in Capitularibus duobus annorum 742. et 743. de quibus mox plura, in canones digitum intendit k), statuitque, *per annos singulos synodum congregari, ut se praesente canonum decreta et Ecclesiae iura restaurarentur l)*; praeterea testatus est in Synodo Liptinensi, *omnem ecclesiastici ordinis clerum, Episcopos, et Presbyteros, et Diaconos, cum reliquis Clericis, antiquorum Patrum canones suscepisse m)*; tandem PIPINVS Rex in Synodo Vernensi non passim modo ad *canones sanctorum*, atque ad *priscorum patrum regulas* se refert, easque se restauraturum promittit n), sed etiam *capitulum IX.* (siue canonem 15.) *canonum Carthaginensium* nominatim excitat o); negari denique non potest, quod circa annum 534. IOANNES II. litteris in causa CONTVMELIOSI ad CAESARIVM Arelatensem scriptis subiecerit canones ex DIONYSIO desumptos, ut iuxta eorum praescripta negotium

C 2 exami-

k) Ap. eund. GEORGISCH. col. 487. 492. Capitulari I. cap. 3. 4. 5. et Capitulari II. cap. 3.

l) Capitulare cit. I. cap. I. ibid. col. 487. et in HARTZHEIM. *Concil. Germ.* Tom. I. p. 49.

m) In capitulari II. apud Liptinas, cap. I. ap. eund.

GEORGISCH. col. 490. et in HARTZHEIM. loc. cit. p. 50.

n) In praefatione mirum et variis capitulis, ap. GEORGISCH. col. 511. seqq.

o) Ibidem, capitulo 18. col. 521.

examinaretur p), et ipse quoque CAESARIUS in causa CONTVMELIOSI ad canones Africanos prouocauerit q), eiusque exemplum et alii huius aevi scriptores imitati sint r): sed ex his omni-

p) HARDVIN. *Collect. Concil.* Tom. II. col. 1155.

q) Vid. Epist. CAESARI in HARDVINI *Collect. Concilior.* Tom. V. col. 904.

r) Quae scilicet haecenus huc congeffi, non ea mente attuli, quasi ex omnibus huius aevi monumentis omnia loca in vnum accumulare vellem, in quibus antiquorum canonum nonnunquam mentio facta est; sed eo tantum consilio attingere haec volui, vt hisce exemplis doctus, de aliis omnibus iudicare valeat. Qui enim concilia Galliae per seculum sextum et septimum frequentius adhuc agitata vel fugitiuo oculo perlegit, vbique inueniet loca, sed excitatis simillima. Quo vero explorator fiat sententia, quae animo meo infidet,

de vsu, quem prisci Graecorum conciliorum canones olim et ante tempora CAROLI M. in Gallia ad formandam ecclesiae disciplinam habuerunt, inter legendum id obseruare mihi visus sum, errare illum, qui velit contendere, omnino illos praesertim seculo quarto quinto et sexto Gallis ignotos et extra usum fuisse. Nam, vt nihil de eo dicam, quot capita disciplinae ecclesiae Gallicanae ex illis fontibus, licet non indicatis, hauserit; vt concilium Nicaenum praetermittam: concilium Aurelianense primum Antiochense, Epaonense anni 517. Anaclyranos canones laudauit. Vnde colligendum esse videtur, prioribus his saeculis Graecorum conciliorum canones et Gallis magis notos et vsus haud expertes fuisse, paulatim vero imminente, quin inter-

omnibus tamen pro Codicis Dionysiani auctori-
 tate inter Francos s) adeo nihil certi conficitur,
 C 3 vt,

turbas bellicas ingravescente magis magisque apud Clerum Gallicanum ignorantia, quod etiam PETRVS DE MARCA obseruauit, *de Concord. Sac. et Imp. Lib. VI. Cap. XXIV. §. I. col. 913.* adeo illorum memoriam exoleuisse, vt tandem octauo saeculo, quasi nunquam ad Francos antea transissent, de nouo recipi et promulgari debuerint. Quod tanto minus mirandum est, quanto magis ex concilii Agathensis anni 506. can. I. et canone I. concilii Arelatenfis, in EVSEBII AMORT. *Iur. Can. vet. et moderno, Tom. II. pag. 408. sq. ex praef. Concilii Arelatenfis V. ap. HARDVIN. Tomo III. col. 327. et ex praef. concilii Vafensis II. ibid. Tom. II. col. 1105.* aliisque passim patet, in more tunc positum fuisse, vt sub ingressum Synodorum antiquiores canones praelegerentur, et ad hanc amissam statum ecclesiae

tunc porro exigeretur, quo factum, vt quamdiu frequentarentur adhuc concilia, tamdiu priorum canonum memoria vigerit; quum vero, quod infra §. 9. demonstrabitur, iam circa annum 742. BONIFACIUS conquestus sit, per octoginta iam circiter annos haud vllam Synodum fuisse celebratam, quid aliud inde euenire potuit, quam vt omnis praeceptorum canonum memoria neglecta ac deleta fuerit? Vnde et anno 743. in Synodo Liptinenfi necessarium visum est ad pristinos mores redire atque de nouo statuere, vt per annos singulos canonum decreta in Synodo legantur, vt patet ex BONIFACII epistola ad CVDBERTVM ap. HARDVINVM, l. c. col. 1925. et HARTZHEMIVM, loc. cit. pag. 67.

s) Quod scilicet id temporis interuallum attinet, quod ab initio saeculi sexti ad

vt nequidem plerumque, qui canones indicentur, num prisci Galliae canones particulares, an Graeci quoque tum vniuersales, tum particulares; et, vbi semel iterumque de eo constat, vtrum collectis in vnum Codicem concilii, an singulorum seorsim canonibus; an vna Graecorum canonum versione, an vero diuersis translationibus vsi sint, inde intelligi possit, ac solum frequentior Africanorum Conciliorum vsus verosimiliter fuisse videatur *t*).

§. 7.

Sed dixerit fortassis aliquis, hac ratione de eo quidem constare, quod nullo idoneo testimonio euinci queat, Ecclesias Galliae vel et Germaniae ante annum 774. DIONYSII Codicem in vsu et pretio habuisse; aut etiam contrarii non adesse testem,

ad annum vsque 774. effluxit. Nam, in scriptis auctorum, quae post hunc annum prodierunt, praesertim quae contra GRAECOS emissa sunt, nonnunquam ad Codicem DIONYSII respici, omnino asserendum est.

t) Ex his tamen, quae §. 9. de Synodo Germanica sub KARLOMANNO

anno 742. celebrata adferentur, coniectura subnasci potest, quae specie non destituitur, huius KARLOMANNI auctoritate in Synodo Liptinensi DIONYSII Codicem fuisse receptum. Sed spero, me infra eas allaturum rationes, quae, istam suspicionem omni fundamento cassam et inanem esse, euincunt.

stem, itaque fieri nihilominus potuisse, ut, omnibus posthabitis testimoniis, in manibus Gallorum versatus sit et fuerit in usu. Igitur, quamuis alias a probationis onere liberare soleamus eos, qui tantum quae facti sunt, negant, ne tamen causam imperfectam reliquisse et quasi vadimonium deseruisse videar, non in aduersum missitabo, quia potius tentabo, num alio forte et, ut dici solet, directo argumento hoc dubium solui possit. Supeditabunt illud mihi ea, quae a S. BONIFACIO in vniuersum, praecipue vero circa annum 742. in Germania et parte Galliae gesta sunt, et ita in hoc argumento versabor, ut, postquam ostendero, hunc Germanorum Apostolum nec primo missionis suae initio DIONYSII Codicem secum Roma attulisse, nec postmodum inde accepisse, vel in Germaniae quadam Galliaeue bibliotheca deprehendisse, nec denique illum a BONIFACIO circa annum 742. apud Francos introductum et ab his receptum fuisse, tunc porro colligere queam, non esse credibile, quod Codex ille triginta proximis annis, qui ab a. 742. vsque ad a. 774. deinceps effluerunt, in Francicae gentis familiaritatem venerit et usum.

§. 8.

Equidem, qui varias GREGORII II. et III. ad S. BONIFACIUM literas, tum quoque vberius ZACHARIAE Pontificis et BONIFACII

CII commercium epistolicum u), vel leuiter per-
Iustrauerit, illi facile in mentem venerit suspicio,
quod BONIFACIUS DIONYSII Codicem vel a
primordiis legationis suae ad conuertendos Ger-
manos, vel in fide Christiana confirmandos, Ro-
ma secum in Germaniam et Galliam apportauit,
vel postea deinceps, sed tamen ante a. 742,
illum inde transmissum acceperit. Nam ambo,
quos nominauit, Pontifices saepiuscule BONIFA-
CIUM hortantur, vt canones ecclesiasticos habeat
in oculis; praesertim vero ZACHARIAS in pri-
ma statim epistola circa a. 742. exarata x), *Quic-
quid vero, inquit, aliud eos contra ecclesiasticam
regulam excessisse repereris, canones siue institu-
ta Patrum prae manibus habeto, et sicut in eis
edoctus fueris, discerne; et circa finem: tua vero
sancta Fraternitas si quid de cetero euenerit, vt
sacri docent canones, studeat emendare in ple-
bibus sibi a Deo commissis.* — Si vero noui ali-
quid

u) Quod posteris con-
seruauit OTHILO in *uita*
S. BONIFACII apud MA-
BILLONIVM in *Actis San-
ctorum Ord. S. BENEDI-
CTI Saeculo III. Part. II.*
a pag. 49. Eandem uitam
quidem CANISIUS etiam
edidit, *Leß. Ant. T. III.*
pag. 333. sed ibi maxima
libri secundi parte trun-
cata est, in quo tamen

epistolae ZACHARIAE et
BONIFACII occurrunt.

x) Sistit eam OTHILO
in *uita BONIFACII Lib. II.*
cap. 2. ap. MABILL. loc.
cit. pag. 53. BARONIUS
Annal. eccl. Tom. IX.
pag. 145. sqq. HARDVI-
NUS, *Collect. Concil. Tom.*
III. col. 1881. HARTZ-
HEIM, *Concil. Germ. T. I.*
pag. 45. vt alios praeter-
mittam.

quid inimici astutia agente acciderit, quod tua sancta Fraternitas minime per canonum instituta discernere possit; hoc nobis non pigeat insinuare, et q. f. Similiter, ipsum BONIFACIUM his adhortationibus Pontificum, ut aliis, obsequium praestitisse, non dubitandum est, quin imo passim, omnia abs se ad normam canonum composita esse, gloriatur; eiusque rei vestigia conspiciuntur in Synodis supra adductis, quae KAROLOMANNO Principe ita iubente coierunt. Quemadmodum vero GREGORIUS et ZACHARIAS Pontifices de aliis canonibus, praeterquam apud se receptis, id est, de aliis extra Dionysianam collectionem, sensisse, vix cuiquam probabile videbitur, ita et BONIFACIUM alios intellexisse canones, quis crederet facile? Non itaque sine specie his consequenter dixeris, hunc DIONYSII Codicem, si non maturius, at saltem inde a BONIFACII Apostolatu apud Germaniae Galliaeque ecclesias in usum venire debuisse. Enimvero, quamuis huic argumentandi rationi vim aliquam inesse, temere negare nolim, id tamen de quo praecipue hic quaeritur, sic transigi non puto. Ut enim taceam, utrumque Pontificem, et ipsum BONIFACIUM, commode de canonibus singulorum conciliorum, quos hic vel sola memoria infixos tenebat, nos interpretari posse, vel etiam de domesticis ecclesiae Gallicae Germanicaeque statutis synodalibus; ita simillimum est vero, S. BONIFACIUM nequidem a. 742. tam cetera

necessaria missionis suae suppellectili, quam Codex DIONYSII censebitur fuisse, adhuc fuisse instructum. Nam haecenus BONIFACIVS magis de fide propaganda, quam de ecclesiae politica adornanda, sollicitus, et res ei cum Clericis tum minoribus, tum a solo fere nutu suo pendentibus fuerat, ad quorum obstinationem frangendam non adeo necessaria videbatur priscorum canonum autoritas. Cum vero inde ab a. 741, de conciliis habendis cogitandum, ibique res cum Episcopis aliisque agendaessent, quos sola autoritate sua BONIFACIVS terreri posse diffidebat, iam demum conciliorum canonibus videbatur opus esse, sub quorum clypeo porro militaret. Ita ergo factum est, vt priscos quidem canones Roma arcessiuerit, sed singulos tantum, non vero integrum DIONYSII codicem inde acceperit.

§. 9.

Quod, vt eo plenius intelligatur, sequentia perpendi opto.

I. Auctor vitae S. BONIFACII, quae sub WILLIBALDI *y*) nomine circumferitur,

y) Hunc vero primum ostendit BASNAGIVS apud illum Eichstettensem Episcopum, BONIFACIO coaeuum, non fuisse, argumento haud improbabili CANISIVM loco statim allegando pag. 228. Fateatur tamen, fatis antiquum esse. De eius probitate non

tur, 2) vbi Synodalia S. BONIFACII gesta recenset, haec inter alia refert: *Conuenientibus in vnum Episcopis et Presbyteris, Diaconibus atque Clericis, omnique gradu ecclesiastico, quos inchoatae recordationis KAROLOMANNVS Dux sub regni sui imperio accersere fecit, QUINTVM SYNO-DALE FACTVM EST CONCILIVM: in quo BONIFACIVS Archiepiscopus Moguntinae ciuitatis a) — — pontificatu praesidens, — — QUATVOR PRIMITVS PRINCIPALIVM SY- NODORVM NVMEROSA CANONVM CONSTI- TVTA — ob salutare doctrinae coelestis aug- mentum ADMONVIT CONSERVARI. Idem, postquam in sequentibus ostenderat, sub istis qua- tuor*

non finit dubitare hoc ipsum scriptum eius.

2) Apud MABILLO- NIVM, *Act. SS. Ord. S. Bened. Saec. III. Part. II. p. 5. sqq.* et CANI- SIVM, *Leç. antiq. T. II. p. 232. sqq.* Ed. BASNA- GII, cap. 10.

a) Eo quidem tempo- re, quo illa Synodus ha- bebatur, BONIFACIVS nondum fuit Archiepisco- pus Moguntinae ciuitatis, nam sedes haec nondum ei destinata erat, sed ta- men a KARLOMANNO in hac ipsa Synodo Archi-

episcopus, licet adhuc si- ne certa sede, designatus est, vt patet ex canone primo. Neque vt Archie- piscopus, sed tanquam Le- gatus Pontificis Synodo praesidebat. Haud vero difficulter obseruabitur, WILLIBALDV M denomi- nationem Archiepiscopi Moguntinae ciuitatis pe- tiisse a tempore, quo ipse BONIFACII vitam scribe- bat, non vero ab illo, quo Synodus habebatur. Et ita soluitur difficultas, quam virget BASNAGIVS ap. CANISIVM loc. cit. pag. 244.

tuor principalibus Synodis, Nicaenum I., Constantinopolitanum I., Ephesinum et Chalcedonense abs se intelligi, addit porro: *ita equidem apud Franciam omni funditus eradicata haereticorum perfidia et exstirpata iniquorum conurbatione, legis diuinæ augebantur incrementa.*
 ET SYNODALES GENERALIVM CONCILIORVM CANONES RECIPIEBANTVR b).

2. MA-

b) Neminem illud recipiebantur offendet, qui cogitat, quam incredibilem ignorantia hoc seculo Gallias Germaniamque Christianam opprefferat. Nam quamvis satis certum sit, iam olim ad minimum Concilium Nicaenum, Constantinopolitanum, imo et Ephesinum a Gallis fuisse receptum, sequentis tamen aevi inscitia adeo omnem eorum memoriam deleuisse poterat, ut nouo receptu opus omnino esse videretur. Nec multis argumentis opus est ad comprobandum, non ultra, quam fas est, istorum seculorum ignauiam exaggerari. Si enim adhuc CAROLI M. aeuo, vbi literae vires aliquantum re-

ceperant, multi ex populo fuerunt, qui neque *Pater noster*, neque *Symbolum Apostolicum*, memoria tenebant, adeo ut praecipuis imperialibus Episcopis, Episcoporum Presbyteri, eo adigi debuerint, ut illa plebem docerent, ut patet ex Epistola CAROLI M. ad GARIBALDUM Leodiensem Episcopum, et GARIBALDI literis encyclicis ad Presbyteros suae dioeceseos, ap. MARTENE, in *Vet. Monum. Collect.* T. VII. col. 19. sqq. si ipsi Episcopi et Presbyteri admonendi videbantur, ut orationem dominicam intelligere discerent, ut constat ex CAROLI M. Capitulari I. incerti anni ap. GEORGISCH, l. c. cap. 29. col.

2. MABILLONIVS in nota c. ad h. l. WILLIBALDVM de concilio Sueffionensi anni 744. hic agere credit c); BASNAGIVS econtrario digitum ad Liptinense intendit d). Sed verius est, non aliam nisi Germanicam Synodum anno 742. celebratam hic indicari e). Vtrique quidem numerus

col. 787: perfacile intel-
ligere possumus, quae fue-
rit ignorantia proximo-
rum retro temporum.

c) Quae vero opinio
eo refellitur, quod illud
concilium non sub KARO-
LOMANNO, sed sub fratre
eius PIPPINO, congrega-
tum fuit. Nec huic concilio
praefuit BONIFACIVS,
qui eo tempore neque
Legatus per Galliam
constitutus fuit, necdum
in Neustriam venerat; vt
BASNAGIVS observat, loc.
cit. pag. 244. et *Histoire
de l'Eglise*, Tom. I. L.
VII. chap. XI. §. 4. p. m.
403.

d) Quia hanc Synodum
KAROLOMANNVS conuo-
cavit, et quod WILLIBAL-
DVS refert, de quotidia-
nis bellorum suspitioni-
bus et infesta barbararum

gentium suspicione con-
uenit cum canone secun-
do concilii Liptinensis.

e) Tota nimirum nar-
rationis series ostendit,
WILLIBALDVM hanc, de
qua loquitur, Synodum vt
*primam Francorum natio-
nalem et principalem spe-
ctasse*. At neque concilio
Sueffionensi anni
744., neque Liptinense
anni 743., pro *prima* na-
tionis Francicae *principa-
li* Synodo haberi potest,
quod potius convenit Sy-
nodo Germanicae anni
742. Quod tamen huius
concilii acta tum in ca-
none primo concilii Li-
ptinensis, tum in concilio
Sueffionensis canone
primo, deinde confirmata,
quin plura, quae in con-
cilio Germanico anni 742.
inchoata, in illis in exitum
perducta fuere, non adeo
mi-

merus *quinarius* Concilii, vel *quaternarius* f) scrupulum mouit g), propterea quod ita tria vel qua-

mirum est, quod alterum cum altero saepissime confundatur.

f) Apud CANISIVM pro: *quintum synodale factum est concilium*, legitur: *quater synodale factum est concilium*. Alios codices pro *quater* habere *quatenus*, BASNAGIVS notat. Ipse, vt difficultates soluat, leui mutatione vult legi: *ter synodale factum est concilium*. Sic vero, vt opinor, non tolluntur difficultates, sed augentur. Sequentia enim WILLIBALDI verba: *in quo — admonuit*, ostendunt, eum non *trium quatuorue* conciliorum acta hic exponere, sed *vnus*. Praeferendum est igitur MABILLONII illud *quintum*, vt statim confirmabo pluribus.

g) Imo et HARTZHEMIO, eique simul infelicissimas coniecturas suggestit, quas *Concil. Germ. Tom. I. p. 58.* in nota concilio Sues-

fionensi subiecta proposuit. Ait enim: *Attameus WILLIBALDVS, Biographus S. BONIFACII conuocatus vocat quintum synodale Concilium sub Carolomanno Duce, in quo S. BONIFACIVS praesedit, et quatuor primis principalium Synodorum constituta admonuerit obseruari — —. Inde coniectans est, vt dicamus, vel eam Synodum (sc. Sueslionensem) habitam in Austrasia sub CAROLOMANNO, quae sub PIPINO in Neustria habitata fuit: vel vtriusque Ducis iussu Suesfione conuenisse tam Neustriae, quam Austrasiae Episcopos, sub Praeside BONIFACIO —: vel Episcopos Austrasiae acceptasse ea, quae Suesfione constituta erant sub PIPINO; atque vno ex his tribus modis verificari quintum synodale Concilium, in quo de quatuor primis generalibus Conciliis actum fuerit teste Willibaldo. Sed hoc refellere, quid opus est?*

quatuor alia sub CAROLOMANNO habita praecessisse debuerint, tamen si nulla super sit memoria, nisi duorum vel ad summum trium b). Hic vero scrupulus facile eximitur, dummodo animaduertas, WILLIBALDVM non respexisse ad quatuor concilia sub CAROLOMANNO celebrata, sed ad Nicaenum, Constantinopolitanum, Ephesinum et Chalcedonense, quae principalia vocat, eisque illam, cuius gesta refert, synodum ceu quintam, homogeneam adiungit i). Nihil igitur

est? Sensisse enim coniecturarum vanitatem ipse earum auctor videtur, in *Digestione ad saeculum octauum* §. 4. loc. citato pag. 345. etsi vel hic quoque pleraque parum accurate dicta sint.

b) Si cum MABILLONIO dicas, WILLIBALDVM de concilio Sueffionensi intelligendum esse, praecesserunt tria, nempe primum Germanicum ad Danubium, de cuius indictione extant literae GREGORII III. ad BONIFACIVM apud OTHILONEM lib. I. cap. 30., alterum anni 742. sub ZACHARIAE Pontificatu, tertium Liptinense. Si cum

BASNAGIO sentis, duo priora tantum praecesserunt. MABILLONIVS difficultatem eo dissolui posse existimat, ut coniciat, vnius concilii Germanici memoriam plane periisse. Quid senserit BASNAGIVS, nota praecedente f) dixi. Vterque praeter necessitatem angitur, quod WILLIBALDVM supponunt duo vel tria concilia connumerare, quae sub Carolomanno celebrata fuerint, de quo tamen apud WILLIBALDVM nec vola nec vestigium occurrit.

i) Qua vero id ratione fieri potuerit, ut WILLIBALDVVS Germanicam hanc, de

igitur impedit, quo minus WILLIBALDVM de Synodo Germanica a. 742. celebrata egisse con-
ten-

qua loquimur, Synodum quatuor oecumenicis ceu *quintam* connumerauerit illisque ceu aequae *principalem* aequiparauerit, quod antenus nonnemini mirum videbitur. Et licet facile auguremur, eodem sensu, quo haec Synodus Germanica anni 742 deinde et Sueffionensis anni 744. in inscriptione, qualem et libri manu exarati et impressi sistunt, *plena Synodus* vocatur, eam a WILLIBALDO dictam esse *principalem*, tamen hoc ipsum adhuc luce eget, quae Synodi antiquitas dictae sint *plena* Synodi. Hoc igitur vt penitus intelligatur, animaduertendum est, Io. LAVNOIVM in *Diss. de vera notione plenarii concilii, cap. I.* iam ostendisse, quod omnia olim concilia, in quibus non vnus, sed plurium prouinciarum ecclesiasticarum Clerus coeuerat, *plenaria* dicta fuerint, nonnunquam et-

iam *uniuersalia*, quod idem LAVNOIVS variorum conciliorum Africae et primi etiam Arelatenfis comprobat exemplo. Neque ea res omnino legitima causa destituebatur, cum ea plerumque in istis conciliis tractabantur, quae non ad vnam tantum vel alteram prouinciam, sed vel ad vniversam catholicam ecclesiam destinabantur, vel ad plures saltem prouincias, spectabant, eoque sine desiniebantur, vt definitiones qua fieri poterat latissime per ecclesiam spargerentur, vt constat exemplo constitutionis Arelatenfis I. concilii de haereticis non rebaptizandis. Hinc apud recentiores Canonistas natum est nomen *Quasi-Vniuersalium conciliorum*, quo nomine obseruante DOUGATIUS, *Praenot. Canon. Lib. II. cap. VIII. §. I.* ea indicantur, quae tum *indicentium praesidentium auctoritate*, tum
con-

tendamus, quam *quintam* nominat, quia de quinto et sexto aduersus Monotheletas concilio nihil ipsi

conuenientium *Antifistum* numero, tum fama ipsa et usu ita *spektabilia* sunt, ut *oecumenicis* videantur propemodum *exaequanda*, atque a nonnullis inter *uniuersalia* numerentur. Quae cum ita sese habeant, profecto mirandum est, plerosque Auctores adeo contentim hoc anni 742. concilium habuisse, ut vix in transitu et inter res minimas illius mentionem fecerint; cum tamen certis sim, ea, quae in illo acta sunt, quaeque ex his porro deinde euenerunt, si diligenter exponerentur, in multa nec leuia historiae tum ecclesiasticae, tum ciuilibus, capita egregiam vsquequaque lucem esse sparsura. Rectius omnino sensit WILLIBALDVS, cum hancee Synodum in *principalibus*, id est, in *plenis*, s. *plenariis* s. *Quasi-Uniuersalibus* habuit; nam omnes illarum characteres in hanc con-

ueniunt. Etenim, si indigentium et praesidentium auctoritatem spectes, indixit Synodum anni 742. CAROLOMANNVS, Maior Domus Austriae, praesedit Legatus Pontificis BONIFACIVS, cuius ea tempestate non erat ambigua auctoritas. Si conuenientium Episcoporum numerum respicis, conueniant omnes ferme Episcopi, qui tum in Germania accedebant tamen et aliae adhuc celebritatis causae. Qui etenim plerisque Metropolitanis Archiepiscopalem auctoritatem, relicto modo episcopali, abrogauerat, et bonis ecclesiasticis per longum tempus grauiter incubuerat eamque ob rem uniuerso Clero admodum inuisus erat, CAROLVS cognomento MARTELLVS, BONIFACIO, dum uiueret ob pietatem laudatus, post vero obitum in epistola ad ETHELBAL-

DVM

D

ipfi innotuerat, primum econtra Germanicum ad Danubium celebratum, tanquam *Bauariae particularare*, in censum *principalium* non redigebat.

3. Por-

DVM Merciorum Regem, *multorum monasteriorum euerfor, et ecclesiasticarum pecuniarum in vsus proprios commutator, dictus*, vt notauit **BARONIUS** *Annal. Tom. IX. pag. 141.* quemque ideo **EVCHERIVS** ad alterum seculum, vt pia fert fabula, raptus, in inferiori inferno torqueri vidit, is, inquam, **CAROLVS** vndecimo Kal. Nouembris anni 741. vita excefferat; neque inficiandum est ecclesiam sub eo varie si opes spectes fuisse adflictam. Illius autem successores et filii, **CARLOMANNVS** et **PIPINVS**, querelis sponde- rant medelam. Sub nouo igitur regno spes nouae Clericorum, et optima quaeuis a nouis Principibus illi praestolabantur; quod etiam exitus quodammodo confirmauit, quandoquidem facto a. 742. initio certatim mox Synodi se exceperunt, vt Liptinenfis 743. et Sueffio-

nenfis a. 744. quarum omnium finis erat emenda- re, quod in vniuersum omnis Germaniae Galliae- que ecclesia ex praecedentibus regnis vitii atraxerat, eamque ob rem tum inter vtrumque Principem, **CARLOMANNVM** et **PIPINVM**, tum vtriusque Episcopos, arētissimum eo tempore commercium intercedebat; quo etiam factum est, vt ea, quae in Germanica Synodo a. 742. et, quae deinde in eius supplementum habebatur, Liptinensi, constituta erant, Sueffionensis mox Synodus ad Neuftriae ecclesiam produceret. Tantorum ergo rerum cum initium fieret in Synodo Germanica anni 742., cum Clerici ita coeptam viderent esse collapsae disciplinae reformationem, et Archiepiscopatum in **BONIFACIO** reformationem, cum porro statim in eius canone primo **CARLOMANNVS** Clero promitteret:

frau-

3. Porro notandum est, relationem WILLIBALDI confirmari per canonem primum Liptinensem, utpote qui testatur, in hac Synodo Clericum omnem *suscepisse antiquorum Patrum canones*, quod quomodo intelligendum sit, tantum vberius WILLIBALDVS exposuit k).

D 2

4. Bo-

fraudatas pecunias ecclesiarum ecclesiis restitui-
mus, aliaque adhuc bona verba adiceret, quae spes amplissimas in futurum etiam confirmabant, utique haud adeo mirum est, quod illa Synodus adeo super alias extolleretur, ut inter praecipuas videretur numeranda. Accedebat, quod Synodus illa noua ferere erat, per octoginta circiter annos tunc inter Francos inaudita, ut vel eam solam ob causam non plane immerito aliis solemniore haberi debuisset. Haec omnia si aequa lance expendimus, et cogitamus, hac Synodo omnes Franciae ecclesias commoueri et Clericos quasi animam recipere coepisse, eaque propter illam antiquitus adeo memorabilem visam fuisse, ut LAMBERTVS adhuc SCHAFNABYR-

GENSIS ap. PISTORIVM, *Script. rer. Germ. Tom. I. p. 310.* singulari prae aliis multis *Synodi magnae* eam encomio ornare se debuisset existimauerit, ad annum 742. notans: SANCTVS BONIFACIVS cum CARLOMANNO *magnam Synodum habuit*, non amplius obscurum erit, quo sensu WILLIBALDVS nomine *principalis Synodi* vsus sit, simul autem apparet, illum non adeo vituperandum esse, quod Synodum anni 742. quasi Franciae nationalem quoadtenus quatuor oecumenicis equiparandam esse, iudicauerit.

k) Sed BASNAGIVS, dum supponit, WILLIBALDI relationem de Synodo Liptinensi intelligendam esse, eius fidem sollicitat, monetque, de con-

4. BONIFACIUS in epistola ad ZACHARIAM circa finem anni 741. vel initium sequentis

conciliis Nicaeno, Constantinopolitano, Ephesino et Chalcedonenſi nihil in concilio Liptinenſi legi. Idemque dubium meae ſententiae, qui Liptinenſi concilio Synodum Germanicam anni 742. ſubſtituo, obmoueri poteſt. His vero occurritur eo, quod 1) ipſe BASNAGIVS ſuſpicatur, commentarium WILLIBALDI ad illa verba canonis primi Synodi Germanicae aptandum eſſe, vbi CAROLOMANNVS ideo concilia frequentari ſtatuit, *vt nobis praesentibus canonum decreta et eccleſiae iura reſtaurentur*; 2) mirandum omnino eſt, BASNAGIVM canonis primi Liptinenſis verba: *ſuſcipientes antiquorum Patrum canones*, praeteruidiſſe; 3) cogitandum eſt, in Synodo Liptinenſi ea, quae in Synodo Germanica anni 742. acta erant, confirmata, ea vero, quae in priori coepta erant, in Liptinenſi propius ad finem perducta

ſuiſſe. Vnde, ſi omnino rite ponderamus, facile coniectura eo deducimur, hanc receptionem antiquorum canonum non demum nouiter in concilio Liptinenſi contigiſſe, ſed potius ex actis prioris Synodi Germanicae fuiſſe repetitam; 4) et licet neque in Synodo Germanica anni 742., neque in Liptinenſi, conciliorum quatuor vniuerſalium nominatim mentio facta ſit, cogitandum tamen eſt, pauciſſima ex actis horum conciliorum, et praeter canones nihil ex regeſtis illorum ad noſtra tempora perueniſſe, WILLIBALDV M vero, quiſquis demum fuerit, hiſce temporibus tamen proximam fuiſſe, ideoque tam ex relationibus aliorum, quam ex ſcriptis, quae tunc adhuc extabant, documentis multa diſcere potuiſſe, quae noſmet hodie latent. Vnde colligendum eſt denique, WILLIBALDV M nihil aliud egiſſe, praeterquam

tis exarata l), Synodum proxime futuram praeparauit, et scripsit inter alia: *Franci enim, ut seniores dicunt plusquam per tempus octoginta annorum Synodum non fecerunt, — nec Ecclesiae canonica iura alicubi fundabant vel renouabant m)*. Ex quo patet, hanc Synodum, quam BONIFACIUS Pontifici ceu proxime instantem an-

D 3

nun-

quam quod in relatione sua distinctius exposuerit ea, quae breuius et obsecurius in Synodo Germanica a. 742. et Liptinenſi dicta erant; nec fidem eius ideo dubiam fieri, quod in concilio Liptinenſi concilio Nicaeni, Constanti-nopolitani, Ephesini et Chalcedonenſis expressa mentio non facta sit, cum potius sufficiat, illorum generatim mentionem factam fuisse, dum CAROLOMANNVS iussit *decreta canonum restaurari, et suscipi antiquorum Patrum canones*. Certe, cum BASNAGIUS alibi, nempe in *Histoire de l'Eglise, Tom. I. Lib. VII. cap. XI. p. m. 403.* fateatur: *WILIBALDE — qui doit être cru preferablement à tous les autres etc.* non video, cur hic ei fidem negare debeamus.

l) Sistit eam OTHILO *Libro II. cap. I.* ap. MABILLONIUM, l. c. pag. 49. HARVINVS, *Collect. Concil. Tom. III. col. 1877.* et tempus, quo scripta, ex eo colligi potest, quod BONIFACIUS cum scriberet literas de obitu GREGORII III. iam certior factus erat, ast ille quarto Kal. Decembris vita excesserat, et ZACHARIAS primo Aprilis anni sequentis 742. responsorias reddidit. Vid. BARONIUS, *Annal. Tom. IX. ad a. 741. 742. pag. 142. 145.* HARTZHEIM, *Concil. Germ. Tom. I. p. 42.*

m) Deficientibus nimirum Synodis exoleuerant etiam prisca mores in Episcoporum conuentu antiquos canones praelegendi, et vitia, quae in discip-

pli-

nunciabat, non aliam fuisse, nisi Germanicam anni 742., utpote primam Austriae nationalem post tantum intervallum. Quod et testimonium OTHILONIS *n*) confirmat, dicentis, has BONIFACII literas ante Synodum *suprascriptam* fuisse directas; *suprascripta* est autem Germanica anni 742. Sic igitur constat, Synodum, de qua BONIFACIUS in hac epistola egit, et illam, cuius gesta WILLIBALDVS, ceu primae nationalis sub CAROLOMANNO Principe, recenset, vnam et eandem esse.

5. BONIFACIUS in hac epistola pergit: *Nam si per verbum vestrum hoc negotium Duce rogante supradicto (CAROLOMANNO) amovere et corrigere debeo, praeceptum et iudicium apostolicae Sedis CVM CANONICIS (lege: canonibus, ut MABILLONIUS notat,) ECCLESIASTICIS PRAESTO HABERE CVPIO o).* DE-

NE-

plinam ecclesiae irreperant ad eorum normam emendandi, de quibus supra dictum est.

nulla Synodus *subscripta*, sed *suprascripta* est Germanica anni 742. nimirum Libro I. cap. 34.

n) Scilicet in Prologo libri II. Recte etenim in margine monuit MABILLONIUS, pro *subscripta*, quod textus habet, legendum esse *suprascriptam*; nam apud OTHILONEM

o) Nempe, cum iam in eo esset BONIFACIUS, ut restaurare ecclesiae disciplinam, et praeuos, quibus Clerus per longum iam tempus adsuenerat, mores corrigere vellet, mo-

tuen-

NEHARDVM scilicet Presbyterum BONIFACIVS cum literis ad ZACHARIAM miserat, qui praeceptum, vt ait, Pontificis efflagitaret, propterea quod illud BONIFACIVS in proxima Synodo praesto habere cupiebat. At non hoc solum, sed etiam *canones ecclesiasticos* praesto habere cupiebat. Itaque, vt illud, ita hos quoque, a benignitate Pontificis demum praestolabatur. Ergo, tunc saltem temporis BONIFACIVS DIONYSII Codicem nondum praesto habere potuit; quippe exsatiato iam desiderio non potuisset superesse illius cupido: nec, Codicem se istum in Bibliothecis Episcoporum Austriae deprehensurum, sperare poterat, alias enim non necessarium iudicasset, tam longo itinere canones accessere p).

D 4

6. Sic

tuendum omnino erat, ne coercendis efferatis animis auctoritas Legati Pontificis parum sufficeret, etiamsi CAROLO-MANNVS faueret. His igitur, qui corrigi nolebant, terribilissima canonum obmouenda erant; quibus BONIFACIVS haecenus adhuc carere potuerat.

p) In alia omnia discedunt ECKHARDVS, de rebus *Franciae orientalis*, Lib. XXI. §. 13. p. 342.

et P. R. HARTZHEMIVS, *cit. loc. pag. 348.* quorum ille, a GREGORIO II. anno 723. BONIFACIO in Germaniam redeunti iam integrum DIONYSII Codicem fuisse traditum, censuit: hic vero: *an tam plenus, quam ille, ab HADRIANO oblatu* CAROLO Magno codex, pro certo, ait, *affirmari non potest.* Ad hanc sententiam amplectendam permouit eos locus in OTHILONIS *Vita S. Bonifacii Lib. I. cap.*

6. Sic vero rationes subducendas, sic BONIFACII litteras explicandas esse, postulat earum consensus cum canone primo concilii Liptinensis

cap. 15. ap. MABILLONIVM l. c. pag. 34: *Nam (post praestitum scilicet a BONIFACIO fidelitatis iuramentum) libellum, in quo sacratissima ecclesiasticae institutionis iura pontificalibus digesta conventibus habebantur, ei donavit, praecipiens ut tam Clerus, quam ceteri populi suo regimini subiacendi institutis talibus erudirentur.* Cui similis relatio occurrit apud WILLIBALDVM loc. cit. cap. 7. §. 21. Sed hic non agi de libro canonum, sed potius ad fidem et officia divina et ritus pertinente, inde augurari licet, quod destinatus fuerit, non tantum ad Clerum, sed et ad *populum erudiendum*; vnde MABILLONIVS hunc locum de GREGORII epistola Clero et plebi dilectissimis filiis inscripta l. c. pag. 35. interpretatur. Si tamen in tenebris coniecturae locus dandus est, ego vel de *Ordine Romano aut alio rituali quo-*

dam haec interpretanda esse censerem, nam rituum hoc aeuo potiorum, quam fidei, curam fuisse, constat; vel, si cui hoc magis arrideat, de GREGORII M. libro *pastoralis sermonem esse contententem*; qui tunc plerumque Cleri instructioni inferuebat. Vid. Praefat. Concilii Moguntini a. 813. Concil. Aquisgranense a. 836. cap. 1. can. 1. 7. 9. 10. 11. 12. etc. Quam interpretationem si sequimur, consentiet OTHILO et WILLIBALDVS cum BONIFACIO, quos vix reconciliabimus, si ECKHARDI et HARTZHEMII opinionem amplectimur. Caeterum S. R. SEMLERVS *Hist. eccles. sel. cap. Tom. II. pag. 30.* verba OTHILONIS ita excitat: *ecclesiasticae Constitutionis iura e pontificalibus congesta* etc. quam lectionem vnde habeat ignoro. Nam nec MABILLONIVS, nec CANISIUS, ita legunt.

sis q) et relatione WILLIBALDI. Nam, ubi in illo Patres concilii *antiquorum Patrum canones* dicuntur *suscipisse*, ubi WILLIBALDVS refert, hac Synodo anni 742. *apud Franciam et synodales generalium conciliorum canones fuisse receptos*, nimirum Nicaenos, Constantinopolitanos, Ephesinos et Chalcedonenses, nemo non intelligit, hoc nouo receptu neque Nicaenos, neque Constantinopolitanos et Chalcedonenses egere potuisse, si verum esset, iam ante hanc Synodum Dionysiani Codicis auctoritatem apud Francorum gentem inualuisse.

7. Tandem, nec in hac ipsa anni 742. Synodo, nec etiam in Liptinensi, quae illius acta et confirmavit et longius profecuta est, DIONYSII receptum fuisse corpus, sequentia argumenta ostendunt. Nam primo nullibi ne mentio quidem alicuius Codicis occurrit; deinde, cum Ephesinum concilium nequidem in Codice DIONYSII contineatur, cum eo recipi non potuit, et potius seorsim receptum esse debet; tum canones conciliorum Nicaeni, Constantinopolitani et Chalcedonensis alio, quam Ephesini, modo fuisse receptos non utique apparet, quamobrem creden-

D 5

den-

q) Imo et cum eanone primo Sueffionensi; in hac enim Synodo PIPINVS cum Clero Neustriae exemplum fratris sui per omnia fere imitatus est, idemque in suam partem regni proferre tentavit, in quo CAROLOMANNVS cum Austriae Clero praecuerat.

dendum est, eos similiter disiunctim fuisse receptos; et denique, si integer DIONYSII Codex in illa Synodo receptus fuisset, qui fieri potuisset, ut WILLIBALDVS quatuor tantummodo generalium conciliorum, nec etiam reliquorum et canonum Apostolorum, nominatim mentionem fecerit, cum tamen eiusmodi silentii probabilitate quaedam causa nullibi appareat r)? Quae cum
ita

r) Si *allocutio de Sabbato*, quae extat in HARTZHEMII *Concil. Germ. Tom. I.* pag. 53. vel ad Liptinensem Synodum, vel ad proxime praecedentem, referri posset, ut HARTZHEMIVS opinatus est, tunc, fateor, esset aliquid, quod huic argumento ad speciem opponi posset. Excitatur enim in illa canon. 29. concilii Laodicensis de Christianis sabbatizantibus. Verum, ne quidem leuissima ratio ab illo adferri potuit, cur ista vetustatis lacinia concilio Liptinensi adfui debeat; nec quicquam in huius Synodi canonibus occurrit, de Christianis Sabbato otiantibus, vnde coniecturare valeamus, hanc

forte allocutionem in executionem decretorum Synodi scriptam fuisse. Cum igitur de huius allocutionis aetate proprius non constet, iure meritoque negligenda est. Neque meliori iure obliuiscuntur *Statuta S. BONIFACII*, quae leguntur apud eundem HARTZHEMIVM, loc. cit. pag. 73. quippe in quibus nonnulla tum ex Galliae Germaniaeque conciliis, tum ex canonicis Apostolorum et conciliis Antiocheno et Laodicensi sunt deprompta. Nam dudum ab aliis obseruatum est, illa incerti non solum temporis, sed etiam nominis esse. Vid. S. R. SEMLERI, *Hist. eccl. sel. cap. Tom. II. pag. 146.* Et facile de-
mon-

ita sint, in ea, quae hactenus animo infedit, sententia adhuc subsistendum esse reor, nimirum ad huius vsque Synodi tempora Dionysianum Codicem tum in Germania, tum in Gallia, nihil quietum valuisse, quin hisce nationibus ne quidem notum fuisse s). Eundem vero deinceps proximo

monstrari posset, otioso cuidam monacho hancce deberi rhapsodiam, si tanti videretur. Sed sufficit, quod iam DVPINVS in *noua Bibliotheca Auth. Ecclesiast. Tom. VI. pag. 94.* hunc partum supposititium esse, ostenderit ex eo, quod canone vndecimo statuatur, Abbates et Abbatissas ab Episcopo corrigi debere, quem si non audierint, rem Imperatori indicandam esse; cum tamen BONIFACII aetate in Francia nullus Imperator adfuerit. Id quidem argumentum HARTZHEMIVS ita euertere studeat: *Respondent alii critici, PIPINVM, cum esset Dux Francorum, iam tum Regem, quin et IMPERATOREM vocitatum fuisse;* atque in eo illi quodammodo suffragari videtur charta, quam ex antiquo

codice edidit SCHANNAT, *Tradit. Fuldens. Num. 6. pag. 4.* et MABILLONII de CAROLO M. observatio *de re diplom. Lib. II. cap. 26.* Verum, neminem scio, qui vnquam viderit, in quodam *autographo* PIPINVM, praesertim adhuc Ducem, nomine Imperatoris vocatum fuisse, et quod SCHANNAT in antiquo diplomatario vidit, recentem manum prodit. Ipse potius loccit. *inustatum* dicit morem, quo PIPINVS Imperator dicitur. Sed in re diplomatica, quae contra morem sunt, nec temporum vel personarum rationibus conueniunt, suspensa haberi, vix quenquam fugerit.

s) Id ipsum etiam colligitur ex epistola circa annum 747. scripta a ZACHA-

mo abhinc triginta annorum intervallo inter Francos auctoritatem obtinuisse, id, fateor, ex seculi illius monumentis me discere nondum potuisse. Concludendum est igitur, non actum egisse Hadrianum.

CHARTA Papa ad PIPINUM et Galliae Episcopos et Proceres, ap. HARTZHEMIVM, loc. cit. pag. 76. seqq. In hac enim epistola ad capitula per ARDOBANIVM transmissa Pontifex ita respondet, ut ex canonibus Apostolorum, et conciliis Ancyranis, Neocaesariensis, Antiocheno, Chalcedonensi, Carthaginensi et Africano, integros canones ex DIONYSIO, et ex Decretalibus SIRICII, INNOCENTII, LEONIS et GELASII integra capita, adducat. Id vero oppido non necessarium fuisset, sed contra potius allegatio nuda sufficisset, si eo tempore integer DIONYSII Codex in Gallia receptus fuisset. Hinc recte iudicat FLEURY, *Histoire eccl. Tom. IX. pag. 322: c'est qui semble montrer que ces canons étoient alors peu connus deçà les Alpes.*

f) Ex responsoriis ZACHARIAE ad BONIFACIVM literis, quae apud OTHILONEM leguntur Libro II. cap. 2. non intelligitur, quos canones ille huic transmisserit. Creditum igitur est, illos non alios fuisse, nisi eos, quos WILLIBALDVS in Synodo Germanica a. 742. receptos fuisse refert. Caeterum, si Codex Dionysianus iam seculo sexto, septimo vel et maxima octavi parte in Gallia valuisse, vix verosimile est, eum in vicinis Hispaniae et Britanniae regnis mansisse incognitum, cum constet, eo tempore Britannis cum Galliae ecclesiam multum commercii intercessisse, ex Tarraconensi etiam concilio anni 516. can. II. apud HARDEVINUM, Tom. II. col. 1042. constet, ecclesias Hispaniae non neglexisse Gallicanorum canonum observationem.

DRIANVM, si priscum DIONYSII codicem CAROLO M. donauit, et ita ad Francicas ecclesias ei viam parare laborauit.

§. 10.

His, quae, dum faciem eorum temporum dēpingunt, quae non adeo longa annorum intercedine Hadrianeum donum praecesserunt, vel oblique saltem ad finem propositum ducunt, ita praemissis, redeundum iam esset in rectam viam, nisi utilitatis suaderet ratio, et *loco et tempore*, quo HADRIANVS codicem CAROLO M. donauit, paulisper immorari; nam de utroque adhuc eruditi certant. Quidam enim, inter quos etiam BASNAGIVS nomen profiteri non dedignatus est *u)*, donationem non Romae contigisse contendunt, sed, Regi absentem et ab vrbe iam reduci librum transmissum fuisse, censent, eam potissimum ob causam, quod alias per *epistolam*, vt factum est, donum nequiuert transmitti; alii econtra in ipsa vrbe

seruationem, et facile intelligamus, eadem ratione Dionysiani Codicis notitiam ad Hispanos transire potuisse, qua Galliae quarundam Synodorum et fama miraculorum S. Martini ad fines Gallaeciae vsque penetrauit. Et tamen ex literis LEONIS IV. ad

Britanniae Episcopos, et ex capitulis MARTINI Bracarenfis, intelligitur, MARTINO et Britannis hunc Codicem incognitum fuisse.

u) In obseruatione ap. CANISIIVM, l. c. pag. 264.

vrbe Regi praesenti donationem factam esse existimant; quorum sententiae tanto lubentius aditicio calculum, quanto fortioribus rationibus eam subnixam ceruo. Nam leue est dubium, quod assertores contrariae opinionis ab epistola Codici praemissa petunt, partim quod constet, CAROLVM, licet anno 774. Romae consistentem, non tamen cum HADRIANO adeo fuisse coniunctum, vt sub eodem tecto hospitatus sit x), unde facilius contingere potuit, vt Pontifex Regi, Romae quidem praesenti, absenti vero ab hospitio Pontificis, epistolam cum dono per internuntium transmiserit; partim, quod neque absurdum, nec adeo insolitum sit, vt praesens praesenti et coram consistenti eiusmodi donum adiuncta epistola dedicatoria porrigat, quo maior sit et gratia donationis et solennitas. Id vero vt credam, mouet me inter alia Inscriptio *Epitomes canonum y)*, quam infra integram allaturus sum (§. 12.), quae quippe testatur, hoc donum Regi Romae posito obtigisse, nec minus titulus Codici Wirceburgensi praec-

x) Ex BARONII mirum *Annalibus eccles.* Tom. IX. ad h. a. pag. 328. sq. et FLEURY, *Hist. Eccles.* Tom. IX. — pag. 442. sq. obseruare licet, CAROLVM hoc tempore ad aedem S. Petri, tunc adhuc extra vrbis moenia positam, ac demum sub

LEONE IV. anno 852. intra moenia receptam, hospitatum esse, Pontificem econtrario in Lateranensi Patriarchio.

y) Apud CANISIUM, loc. cit. Tom. II. p. 266. et ap. HARDVINUM, loc. cit. col. 2033.

praefixus, cuius infra (§. 16.) mentionem faciam, utpote qui illum donatum fuisse dicit CAROLO, quando fuit Romae. Sed plura addere, quid opus est? Tempus quod attinet donationis, haud quidem adeo multum refert, utrum ad annum 774., an potius cum aliis ad annum 781. vel 787. (788.) illud referre malis: nam, quod PAGIVS 2) monet: *nullum haecenus certum rei gestae tempus e tenebris eruere potuisse*, propius a vero abest. Procliuior tamen sum in illam sententiam, qua omnia anno 774. gesta censentur, tum, quod contrarium sentientium argumentis non adeo multum ponderis inesse video a), tum quod sequen-

2) Crit. in Annal. BARONII, Tom. III. p. 401.

a) Potissima huc redeunt, quod HADRIANVS in epistola ad Carolum dicat:

Arma sumens diuina gentes calcavit superbas.
Reddidit prisca dona ecclesiae matri suae;

Ap. HARDVINVM, *Collect. Concil.* Tom. III. p. 2053. verbis *praeteriti* temporis, cum tamen eo tempore, quo a. 774. CAROLVS Pascha Romae celebraret, nec ea, quae Longobardi Ecclesiae Ro-

manae abstulisse dicebantur, eidem restituta fuerint, nec adhuc DESIDERIVS, Pavia nimirum tunc nondum capta, sed tantum obsidione cineta, in deditionem et captiuitatem venerit. Sed uti prius argumentum statim soluiam; ita quoad secundum obseruandum est partim quod in nonnullis codicibus manuscriptis pro *calcavit* legatur *calcabit*, partim quod, lectionis etiam neglecta varietate, eo tempore Longobardorum vires adeo iam fractae ac dissipatae erant, ut sola Pavia, sed obsidione cineta,

quentium annorum acta, vt paulo inferius ostendam, in annum 774. aptissime consentiunt, et quicquid monumentorum superest, quaeque hoc ipso anno certo gesta esse scimus, in vnum huiusmodi annum vel maxime videntur conuenire. Constat nimirum ex illis, quae verbis ANASTASII BIBLIOTHECARIJ a BARONIO b) ad hunc annum referuntur, CAROLVM, vt Paschatos festum Romae celebraret, relicto ad Ticini oblidionem exercitu, Romam festinasse, vbi, postquam Rex cetera pietatis officia exsoluisset, quarta feria HADRIANVS cum suis Iudicibus tam cleri, quam militiae, in ecclesia b. Petri cum paterno affectu adhortatus est, vt promissionem illam, quam Pater eius PIPINVS et ipse quoque CAROLVS cum fratre CAROLOMANNO b. Petro fecerat, pro concedendis diuersis ciuitatibus ac territoriis et contradendis b. Petro et et omnibus Vicariis in perpetuum possidendis, adimpleret in omnibus. Quo facto cum ipsam promissionem Carisiaci factam Rex sibi legi fecisset, omnia ei confirmare complacuit. Aliam igitur donationis promissionem per ETHERIUM Capellanum conscribi iussit, vbi concessit easdem ciuitates et territoria b. Petro, atque spondit per designationem consinium, eamque, post subscriptionem

acta, superesset, et merito iam dici poterat: gentem CALCAUIT superbam. Conf. KOELERI Diss. de

Bibliotheca Caroli M. S. 4. pag. 32. b) Annalium Tom. IX. pag. 328.

scriptiones a se suisque factas, prius solemniter super altare b. Petri, et postmodum intus in sancta eius Confessione tradidit, sub terribili sacramento, tam ab ipso Rege, quam a Iudicibus illius praestito, promittens, se omnia conseruaturum, quae in eadem promissione continerentur c). Sic igitur hoc tempore ecclesiae Romanae ea, quae sibi ablata fuisse dicebat, actu restituta sunt, si non re ipsa statim, at saltem firmissima sponcione ac tradito diplomate, ut HADRIANVS, quod fecit in epistola ad CAROLUM, vere dicere potuerit d):

Red-

c) Hinc FRODOARDVS in fragmento de Pontificibus Romanis, apud MABILLONIVM, Act. SS. Ord. S. Bened. saec. III. Part. II. pag. 525. cecinit:

Pacta Petro Praesul renouari foedera mandat, Cestaque iamdudum reparantur culmina iuri Sedis apostolicae, scriptis manenda seruntur.

Et culmina iuri sedis apostolicae, non demum reparanda, sed tanquam in hoc conuentu in praesens reparata, hoc carmine suo celebrant.

d) Neque tamen rem omnem in verbis tantum substituisse, sed, occupato mox omni Longobardorum regno, nonnullas ciuitates et territoria actu in ius et potestatem HADRIANI concessisse, nonnullas alias, ubi Italiae quidam Duces remoras iniiciebant, sequentibus demum annis successiue Pontifici fuisse traditas, tum ex vniuersa relationis serie, quam ANASTASIO debemus, tum etiam ex variis HADRIANI epistolis, quarum contenta PAGIVS in Crit. in Annal. Baronii,

E

Reddidit prisca dona ecclesiae matri suae;
 tametsi vix vno alteroue die post traditum a CARO-
 LO documentum HADRIANVS epistolam, quam
 donum Codicis comitabatur, ad Regem exarau-
 rit. Deinde vix licet ambigere, eodem fere, quo
 dedicatoriam epistolam Pontifex scripsit, tempo-
 re, et ipsam donationem factam esse; cum in-
 termedium temporis spatium ob modicitatem in
 computum adduci oppido non oporteat. Sed
 hanc epistolam e) Papia quidem obfessa, sed non-
 dum

ronii, Tom. III. ad a. 775. ri possunt, inspicere, illam
 776. 779. 780. retulit, ex HARDVINI *Collect.*
 licet colligere. *Concil. Tom. III. pag.*
 2053. sq. hic adponere

e) Quia nonnihil iuuat placet:
 omnia, quae huc refer-

Lumen sequens doctrinae fidei Apostolicae sedis,
 In hanc sanctam sedem magnus Rex Carulus splen-
 det.

Omnibus per eum *ditata* bonis triumphat vbique,
 Coeleste semper in his habere meruit regnum.
 Arma sumens diuina gentes *calcauit* superbas.
Reddidit prisca dona ecclesiae matri suae,
 Vrbesque magnas, fines simul et castra diuersa.
 Langobardam ac Erulam virtute diuina *prostravit*
 gentem.

Quans amplectitur fidem, quam accepit ab auis.
 Magna profapia haec in toto rutilat mundo:
 Altus, nobilis, nitens, regit diuersa regna.
 Gaudens celer ad limina venit Apostolorum sospes.
 Nimis laudibus hymnisque populo celebratur ab
 omni.

Ob-

dum capta, et DESIDERIO Longobardorum Rege nondum plane prostrato, nondum in deditiorem recepto, adeoque circa Paschale tempus anni 774. scriptam fuisse, ostendit spes aduenturi proxime de urbis deditiōe nunciī, quam Pontifex significat verbis :

— — — — per ipsos
Auditum petunt urbis Papiæ te ingredi victorem,
E 2 atque

Obnixē pro se summum orare Antistitem postit,
Redimī sibi noxas a iuuentute commissas.
Excitus suffragiis almīs spondebat lingua magistro
Genium seruare sanctæ ecclesiæ in æuo Romanæ.
Iustitias almi Petri sui protectoris tueri.
Habilem vt super donans in eius confessione libauit.
Ad hæc Hadrianus præful Christi prædixit triumphos,
Dextera protegi diu diuina Petro comitante Pauloque.
Romphæam victoriæ donantes, atque pro te dimicantes,
Illæsus cum tuis victor manebis, nempe per ipsos
Auditum petunt urbis Papiæ te ingredi victorem.
Nefa perfidi regis calcabis Desiderii colla,
Vires eius prostrernens merges barathro profundi.
Septus Longobardorum regno, munus reddes tuum,
Pollicita sacra dona clauigeri aulae Petri,
Amplius donans tibi victoriam, simulque honorem.
Per sæcula regnare cum tuis hic, in futuroque soboli.
A lege nunquam discede, hæc obseruans statuta.

Vbi, demtis tribus prioribus versibus, sequentium literarū initiales dant verba: CARVLO MAGNO REGI HADRIANVS PAPA.

atque praedictio :

Nefa perfidi regis calcabis Desiderii colla,
Vires eius prosternens merges barathro pro
fundi.

Et, aut prorsus fallor, aut quae sequuntur :

— — — munus reddes tuum,
Pollicita sacra dona clauigeri aulae Petri,

id indicant, quod eo tempore vrbes magnae, fines et castra, quorum in antecedentibus HADRIANVS meminerat, verbis et promissione tantum reddita, ast nondum actu tradita fuerint, quod maxime cum gestis anni 774. conuenit. Quid ergo similius vero, quam HADRIANVM hoc Codicis canonum donum hoc ipso huius anni Paschali tempore in CAROLVM contulisse?

§. II.

Sed, vt aliquando ad arcem causae veniam atque ostendere possim, non alium nisi Dionysianum Codicem ab HADRIANO ad manus CAROLI peruenisse, primo loco ad ingenium Regis quadantenus respiciendum est, atque, quam vehementer ei omnia pene Romana placuerint, quam ingens exhinc studium Romanorum more in omnibus imitandi natum sit, iuuabit meminisse.

nisse. Hinc etenim habitum vestimentorum petiit; hinc artis Grammaticae, et Arithmetices, et Musicae Magistros euocauit; hinc denique Cantores in Galliam secum adduxit. Romanorum moduli vix Romam aduentantis aures titillaerant, cum rauci sibi viderentur Francorum suorum soni, eosque, quicquid in contrarium obtinerent, solemnique quasi iudicio manifestae cantus ecclesiastici corruptionis reos iudicaret, increpatos ad puriorem Gregorianum fontem redire iuberet, mox etiam, in Galliam Germaniamque redux, et Metis et Suesione magisteria cantandi duo fundaret, ut Franci sui ibi cantare discerent, artemque organa pulsandi f). Quod institutum, licet Francorum obstinatione non profus optatum successum undique habuerit, si tamen praesertim cum causis contenditur, quae THOMASSINI g) iudicio, CAROLVM eo perpulerunt,

E 3

fat

f) Vid. THOMASSINI *de vet. et noua Ecclesiae disciplina*, Tom. I. Part. I. Lib. II. Cap. LXXX. pag. 483. adde ex Capitulari I. anni 805. c. 2.

g) Adduxit ille loc. cit. num. 3. locum ex libris CAROLI iussu contra *Synodum Graecorum de imaginibus* scriptis, ubi

CAROLVS fatetur, PIPINVM patrem suum, imo seipsum quoque *Galliae Romanae vrbi etiam in psallendi ordine ideo copulasse, ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi: et quae unitae erant vnus sanctae legis sacra lectio- ne, essent etiam unitae vnus modulationis veneranda traditione, nec se-*
iun-

fat certam fidem facit, omnia huius Principis, praecipue vero in rebus ecclesiasticis, consilia eo tetendisse, vt cuncta tam sacra, quam saecularia, ad modum Romanum reformaret *b*). Iam vero cum supra ostenderim, ad minimum vsque ad LEONIS IV. aetatem non alium, quam Dionysianum Codicem, apud Romanam ecclesiam valuis-

iungeret Officiorum varia celebratio, quos coniunxerat univae fidei pia devotio.

b) Hinc factum, vt in dubiis casibus Pontifices Romanos consuleret, vt contigit in causa Presbyterorum criminorum, qui tamen conuinci nequibant. Nam, etsi de illis iam in concilio Francordienfi anni 794. can. 37. ap. GEORGISCH, loc. cit. col. 594. statutum fuerat: *Et si forte (Presbyter) negare voluerit, et accusator comprobationem dare non potuerit, et coram Episcopo definitum esse nequiverit, tunc ad uniuersali Concilio illorum ratio deferatur*: diffidens tamen Episcopis suis ad consulendum LEONEM III. Papam legatos Romam misit, vt patet ex *Libro V.*

*Capitularium BENEDICTI LEVITAE cap. 35. seq. et Capitulari Aquisgranensi anni 803. cap. 7. Idem in causa Chorepiscoporum factum est, propter quam ARNO Salisburgenfis Archiepiscopus, acceptis Imperatoris mandatis, ad eundem LEONEM III. missus est. Ex eodem Romanam ecclesiam imitandi studio profectum est Capitularis incerti anni cap. 3. GEORGISCH, loc. cit. col. 604. de tempore conficiendi chrismatis, vbi statutum: *Nec alio vquam tempore, iuxta sacros canones vel SECVNDVM MOREM ROMANVM, nisi in coena Domini sanctum chrisma conficiatur.* Et huius rei plura adhuc exempla perfacile adferre possem, si operae pretium esset, documenta cumulare.*

luisse, et ex diuerso canonum Codice, si modo ad vltum adhibetur, non possit non diuersitas in disciplinam ecclesiae induci, qua, qui HADRIANI Codicem a Dionysiano diuersum fuisse statuunt, qua, inquam, illi ratione cum CAROLI ingenio et gestis ceteris haec conciliare valeant, egomet non video; si vero contrariam sententiam amplectimur, nihil est, quod non cum caeteris omnibus aptissime cohaereat et ad assensum inuitet.

§. 12.

Accedit, quod nullum huius doni ad CAROLUM fuisse pretium, si omnino ad constituendam ecclesiae Francicae disciplinam non fuisse comparatum; sed HADRIANVM pro tantis beneficiis in se Sedemque suam collatis tam vile Regi donum dedisse, quis, quaeso, somnabit? Dicendum est igitur, eo consilio hunc Codicem canonum et datum et acceptum esse, vt regulis in eo comprehensis Rex omnem ecclesiae Francicae statum, et mores et disciplinam adaptaret, et naeuos vel aberrationes, quae forte inoleuerant, ad normam istam emendaret *i*). Atque vt ita

E 4

exi-

i) Supra §. 3. not. h. dixi, non adeo improbabile videri, quod LEO IV. in c. 1. D. XX. abusum supposititiarum ISIDORI decretalium praecau-

re intenderit. Quid, si eodem plane consilio HADRIANVS CAROLO Dionysianum Codicem donasset? Certe, cum PSEVDORI congeries post an-

existimem postulat non modo inscriptio praefixa veteri *Epitomae Canonum*, quam diligentiae CANISII k) debemus, hac formula concepta: *In-*
cipit

annum 744. sed ante a. 785. quo INGELRAMNVS Capitula sua Pontifici obtulit, prodierit: non video, cur ISIDORIANAE collectionis notitia vndecim circiter annis INGELRAMNI praearicationem Romae praecedere, et HADRIANVM, vt fraudes coërceret, ad codicem Dionysianum Regi tradendum impellere nequie- rit. Equidem, si verum esset, quod S. R. SEMLE- RVVS opinatur, *Hist. Eccl. sel. cap. Tom. II. pag. 434.* ISIDORI maleficium baud dubie post seculi noni initia pertinere, cum ex Synodo Parisina a. 829. quaedam inserta sint huic operi, ea, quae conicio, merito abiicienda forent. Sed oppido fallitur Vir S. R. cum potius Episcopi in Synodo Parisina congregati sua ex ISIDORO hauserint, et, si quidem luberet heic argutari, possem eodem argumentandi genere, quo Vir Celeb.

vtitur, fundamenta huius opinionis euertere, quandoquidem hac ratione ISIDORI maleficium profus ad decimum seculum et multo adhuc recentiora tempora pertinere deberet, quorum quippe concilia referta sunt Isidorianis spoliis. Imo sibi ipsi contrarius est Vir S. R. Nam pag. 158. et 216. ipse fatetur, INGELRAM- NVM (circa annum 785.) non pauca ex falsis et confictis Decretalibus in capitula sua adsciuisse. Quod, si ita est, profecto ISIDORI pullus ante seculi IX. initia exclusus esse debuit, neque illius parens mutuari quicquam potuit a Synodo, quadragesimo quinto ad minimum post eius natales anno celebrata. Sed, quicquid sit, non operae videtur esse pretium diutius coniecturae immorari.

k) CANISIVS primus ex codice manuscripto eam edi-

cipit compendiosa traditio Canonum orientalium, siue Africanorum, quos B. HADRIANVS Papa, in vno volumine cum superioribus Conciliis AD DISPOSITIONEM OCCIDENTALIVM ECCLESIARVM CAROLO Romae posito dedit Regi Francorum, et Longobardorum, ac Patricio Romanorum l); sed etiam formula, qua haec Epitome clauditur: Explicit compendiosa traditio Orientalium Canonum, siue Africanorum, quos beatus HADRIANVS Papa per manum KAROLI Regis, OCCIDENTALIBVS ECCLESIIS DIREXIT; quin alias Pontifex per epistolam dono praefixam m) frustra CAROLO in mandatis posuisset:

*A lege nunquam discede, HAEC OBSERVANS
STATVTA.*

Quae cum ita se habeant, aut CAROLVS, quae animo destinauerat, deinceps executus est,

E 5 aut

edidit Lestionum antiquarum Tom. II. pag. 261. seqq. Edit. BASNAGII. Sed postea etiam collectionibus Conciliorum inserta est, et extat apud HARDVINVM Tom. III. col. 2033. sqq.

occurrunt, facile ostendunt, hoc donum ad annum 800. quo CAROLVS iam Imperator salutus est, non pertinere. Id quod in causa fuit, cur huius opinionis supra mentionem facere non necessarium iudicauerim.

l) Nomina Regis et Patricii Romanorum, quae hic et vel in ipsa epistola dedicatoria (§. 10.)

m) Ap. HARDVINVM loc. cit.

aut postea consilium mutauit. Vt hoc posterius credamus, vetant historiae leges, quae quippe non permittunt, vt quicquam sine teste, sine iudiciis, statuamus temere; nec impedimentum vel causa apparet, cur CAROLVS a suo proposito declinauerit. Si vero, quae mente conceperat, deinde executus est, fatendum est, effectum de causa testari, isque Codex, qui ipso rerum usu testante in Francicis ecclesiis vnus pro lege valuit, ille censendus erit, quem CAROLVS Romae accepit. At infra (§. 14.) me spero euicturum, inde a CAROLO M. in Gallia Germaniaeque non alium Codicem innotuisse, non alium, praeter domesticos canones, nisi DIONYSII Codicem, vtu receptum fuisse. Quamobrem concludendum est, haecenus nihil subesse causae, quae nouo operi, ab HADRIANO, vt dicunt, confecto vel minimum patrocinetur; sed ita causa expedienda est, vt lis pro DIONYSII collectione omnino decidatur.

§. 13.

Augetur adhuc huius argumenti robur, si oculos in HADRIANVM conuertimus, atque quid illum, modo nouum, vt fertur, canonum Codicem condidit, ad hunc laborem impulerit, quae ille in ea re consilia animo agitare debuerit, paulo exploratius exquirere studeamus. Fuisse illum non otiosum, neque vecordem hominem, sed negotiis occupatum, inque illis prudentem,

at-

atque ad omnes occasiones, quibus ecclesiae Romanae res et iura Sedis apostolicae vel defendi debebant, vel ampliari poterant, satis intentum, ex rebus ab eo gestis, quarum memoria ad nostram vsque aetatem propagata est, satis constare puto. Talis igitur cum fuerit, qui credi potest, temporis solummodo fallendi dispellendique otii causa, sine certo proposito vel utilitatis vllius studio, ad canonum opus congerendum accessisse, ob Dionysianum profecto non adeo necessarium, et quasi consilio praemeditato sic omnem operam oleumque perdidisse? Si contra obseruas aequabilitatem et ab ista fatuitate HADRIANVM, vt decet, absolueri malis, fateare oportet, non alio eum fine ad conficiendum nouum canonum Corpus aduertere animum potuisse, quam vt eius vsus esset aliquis proxime in propria domo, tum forsitan et in Franciae ecclesiis, ad disciplinam efformandam et boni ordinis conseruationem. Et, quod ad illas pertinet ecclesias, quae CAROLI ditioni subiectae erant, iam quidem vidimus (§. 12.), HADRIANVM *tunc temporis*, cum Codicem CAROLO offerret, hanc intentionem habuisse, vt Regis interuentu ad Galliae Germaniaeque ecclesias perueniret, eiusque regulae ab his in posterum obseruarentur; sed hoc consilio iam pridem *confectum* fuisse nouum Codicem cum ignarissimis ignoramus, et in aduentum Regis eum non praeparari potuisse, inde assequimur, quod Rex Romanae profectionis consilium in procinctu ceperit, adeoque festinanter iter ingressus sit,

fit, vt Pontifex illius prius non certior fit factus, quam Rege cum comitatu suo iam vrbi appropinquante n). Si itaque vlllo vnquam tempore HADRIANVS nouum quendam Codicem colligere aggressus est, in ea re non solam ecclesiarum e longinquo positarum, sed primam et praecipuam ecclesiae Romanae curam fuisse, non est quod dubitemus o). Quodsi iam porro deprehendamus

n) BARONIVS *Annal. Eccl. Tom. IX. ad a. 774.* ex ANASTASIO: Dum per sex mensum spatium CAROLVS Magnus apud Papiam demoraretur in obsidione ipsius ciuitatis: magnum desiderium habens ad limina Apostolorum properandi — tollens secum diuersos Episcopos, Abbates etiam et Iudices, Duces et Graphiones cum plurimis exercitibus huc Romam per partes Tusciae properauit: ita festinans et adueniens, vt in ipso Sabbato sancto se liminibus praesentaret Apostolicis. Cuius aduentum audiens antedictus b. HADRIANVS Papa, QVOD SIC REPENTE IPSE FRANCORVM ADVENIRIT REX, direxit in eius

occursum vniuersos Iudices ad fere triginta miliaria ab hac Romana vrbe in locum, qui vocatur, Nouus, et q. f.

o) Equidem, si HADRIANVS iam ea consilia agitasset, quae successores deinde sui, ad infringendam et Episcoporum, et Metropolitanorum et Synodorum particularium auctoritatem, aptior omnino fuisset machina Isidoriana similis, et quaedam suspicio Codicis nouiter conditi oriri forsitan posset. — Sed tantum adhuc cum Longobardis illi et Graecis laborandum fuit, vt, quamuis elatus, quamuis Papa fuerit, timendae tamen essent Cleri Francorum irae, et magis adu-
lando

mus, nouum eiusmodi Codicem nunquam vel Franciscis ecclesiis innotuisse, vel sui vestigia in Romana ecclesia reliquisse, summa suadebit ratio, vt nouum hunc a Dionysiano diuersum Codicem, ceu merum figmentum reiiciamus, et summo iure postulabimus, vt assertores noui Codicis rei vestigia demonstrent, vel testes et alia documenta producere dignentur. Verum, vt inferius paulo me id effecturum confido, vt constet, in Gallicanis ecclesiis inde a CAROLI M. aetate ne umbram quidem Hadrianei cuiusdam noui Codicis cuiquam apparuisse, sic supra (§. 3.) iam planum me fecisse recordor, ad vsque LEONIS IV. tempora et annum circiter 850. Romanos ipsos praeter Dionysianum non alium Codicem obseruasse. Quid igitur faciendum iudicabit aequabilis harumce rerum arbiter, nisi hoc, vt ficto istius HADRIANI Codici valedicendum esse existimet? At erit fortasse aliquis, siue credulus siue incredulus nimium, de verbo enim ambigo, qui, dum istum HADRIANI Codicem tam firmiter animo

lando rebus studere suis debuerit, quam prouocare querelas Metropolitanorum et Episcoporum Galliae et Germaniae, atque ita exacerbare ipsius Regis animum. Differentia itaque ista consilia erant in illud tempus, quo, postquam potentiam Pon-

tificum Romanorum superstitio hominum magis firmauerat, imbelles CAROLI M. successores minus Pontificum facilius terri, atque ita Isidoriani arietes tutius admoueri poterant. At, haecce oportunitas HADRIANO viuo non obtigit.

mo infixum tenet, vt eum aegerrime sibi excuti
 patiatur, obiecerit, valere potuisse hunc Codicem
 et Romae et in Gallia, sed fieri deinceps potuisse,
 vt iterum in desuetudinem venerit, et Romae qui-
 dem ante LEONIS IV., in Gallia vero ante
 HINC MARI Rhemensis tempora; nam infra
 mox patebit, huic tam claro sui saeculi viro Ha-
 drianeum quendam nouum Codicem omnino no-
 tum non fuisse. Sit ita, Hadrianeum istum nouum
 codicem sic nasci, sic adolescere, sic iterum mo-
 ri potuisse. An vero cuiquam verosimile videbi-
 tur, ecclesiae Romanae, quae tantum HADRIA-
 NO debuit, quantum vlli vnquam suae Sedis An-
 tistiti, hunc illius partum adeo inuisum, adeo in-
 signem ad deformitatem puerum apparuisse, vt
 cito necandum existimauerit, adeoque ab omni
 in rerum argumentis vsu repulerit, vt iam LEO-
 NIS IV. aeuo, vix quinquagesimo quinto ab exi-
 tu HADRIANI *p*) anno, omnis plane memo-
 ria illius exoleuerit, et LEO IV. in sua ad Epi-
 scopos Britanniae epistola vel eius mentionem fa-
 cere omnino dedignatus sit? Et vt in vniuersum
 de hac obiectione quae sentio expromam, cum ab-
 rogatio huiusmodi Codicis nullius autoritate fir-
 metur, nullius indicio nitatur, si ita figmentum
 fictione alia, vel dubia res alia non minus dubia
 adstruitur, non capio, quis demum finis fingen-
 di

p) Decessit enim septi-
 mo Kalendas Ianuarii a. *nal.* Tom. cit. ad hunc
 795. v. BARONIUS in *An-*
 num, p. 455.

di fit futurus, quid distet historia a meris fabulis.

§. 14.

Sed vero, cum constet, CAROLVM ab HADRIANO in commodum Franciaë accepisse Codicem, nec etiam dubitandum fit, quin illum in usum deducere laborauerit, *qualis* is fuerit vestigia demonstrabunt, quae passim deprehendimus q). Atque in eo argumento tanto minus testimonium praeter Concilia CAPITVLARIVM est repudiandum, quanto est certius, quod istae, in quibus constituebantur, congregationes, non solum comitorum rationem habuerint, sed Synodorum etiam, vt merito dubites, potiorine iure earum sta-

q) In his tamen indagandis est quaedam cautio obseruanda. Nam saepius in Capitularibus CAROLI M. et successorum, et in Conciliorum canonibus, quin etiam in scriptis eruditorum huius aetatis, conspiciuntur loca, quorum argumenta ex antiquarum Synodorum decretis huc deriuata sunt; illud vero an mediate, an potius immediate factum sit, non adeo liquet. Et enim iam supra monui, iam saeculo quarto, quinto, sexto, ex antiquiori-

bus canonibus Graecorum etiam conciliorum, sed *singulorum*, in Gallicanae ecclesiae canones nonnulla assumpta fuisse. Haec eadem vero deinde in Synodis octauae et nonae saeculi, si argumenta spectes, nonnunquam repetita sunt. Sed tunc incertum plerumque est, an talia ex Dionysiano Codice, an potius ex Galliae priscis statutis, regustata sint, nec adeo tutum pro Codice DIONYSII argumentum praestare possunt.

statuta decreta reipublicae nominare debeas, an canones. Delibabimus itaque ex illis, non omnem quidem illud, quod quomodocunque huc referri posset, sed tantum modo, quantum suffecerit ad aequum harum rerum arbitrum in ea sententia confirmandum, non alium sub CAROLI M. regno et proxima deinceps aetate, praeter domesticos canones, quam DIONYSII Codicem, apud Francorum gentem in usu et pretio fuisse. Nec necessarium esse arbitror, ex longe distantius conquirere, quae passim ex isto Codice huc illuc in Capitularibus dispersa inveniuntur, ut in Capitulari A QVISGRANENSI I. anni 803. insignis locus ex INNOCENTII I. *epistola ad VICTRICIUM Rothomagensem* r) occurrit, et in Capitulari

r) Apud GEORGISCH, loc. cit. col. 650. Locus ex cap. 2. huius epistolae Capitulari illatus: *Si maiores causae in medio fuerint deuolutae, ad sedem apostolicam, ut SANCTA SYNODVS statuit et beata consuetudo exigit, incunctanter referatur*, eo magis notari meretur, quod verbis *sancta Synodus*, Nicaena indicetur, quam Pontifex in antecedentibus nominauerat, adeoque, cum ipsum tamen decretum non ex Nicaeno

concilio, sed ex canone sexto concilii Sardicenis, desumptum sit, ex hac Epistola patet, non demum ZOSIMVM Papam primum fuisse omnium, qui canonem hunc Sardicensem pro Nicaeno venditauit, ut censuit cum aliis DUPINVS, *de antiqua ecclesiae disciplina*, Diss. II. p. m. 128. et nouissime R. S. SEMLERVS *Hist. Eccl. sel. cap. Tom. I. pag. 142.* sed INNOCENTIVM I. iam illi praeiuisse, prout iam vidit BOEHMERVS in *lu-*

ulari II. anni 805. cap. 23. locus ex GELASII Papae epistola ad Episcopos Lucaniae et Siciliae eiusque capitulo vigesimo primo, de quadripartita decimarum diuisione, excitatur s); cum praeflet

re Ecclesiastico Protestantium, Tom. II. Lib. III. Tit. VI. §. 13. VAN ESPEN, Schol. in omnes Canones conciliorum, Part. II. cap. II. §. 2. pag. 39. Oper. Tom. V. et PETRVS DE MARCA, de concord. Sac. et Imp. in adiecta Dissert. de veteribus collectionibus canonum, §. 2. col. 344. sed sibi contrarius. Vid. Lib. VII. de concordia S. et I. cap. XIII. §. 6. 10. col. 1042. 1044. Praeterea ideo mirandum est, isthoc decretum in Capitulare fuisse receptum, quod in Concilio Francofordiensi anni 794. a CAROLO et sancta Synodo c. 4. non, vt Sedes Romana appellari debeat, placuerat, sed potius vt causae, quae Metropolitanis corrigere non poterant, ad ipsum regem mitterentur; vt nihil dicam de litibus iam olim de hisce appellationibus aliquoties agi-

tatis, quae quippe Episcopos admonere debuissent, ab eius generis doli sibi sedulo cauendum esse.

s) Ap. GEORGISCH, 1. c. col. 702. Ita quoque in concilio Moguntino a. 813. citatur canone 4. LEONIS M. epistola ad Episcopos Siciliae et SIRICII ad HIMERIVM, et can. 35. concilium Gangrense; in concilio Remensi II. eiusdem anni canone 8. Decretalis INNOCENTII, can. 22. Nicenum, can. 26. Laodicense et Africanum, et can. 28. Carthaginense concilium; quemadmodum et canoni 49. concilii Cabilonenfis II. canon Laodicensis, et quidem ex versione DIONYSII, insertus deprehenditur. vid. HARDVINVS loc. cit. Tom. IV. col. 1007. sqq. 1017. sqq. 1030. sqq.

F

flet potius haec sola excerpta recensere, quae in Capitulare CAROLI M. AQUISGRANENSE anni 789. *t*) et in Capitulare AQUISGRANENSE LUDOVICI PII anni 816. maxime vero in Concilium AQUISGRANENSE huius anni *u*) cumu-

t) Ediderunt quidem primo SIRMONDVS; post eum et HARDVINVS *Concil.* T. IV. col. 823. hoc Capitulare ita, vt singulis capitulis decreta Synodorum et Pontificum in illis excitata ex quodam Codice Aquitanico integra subiecerint, vbi, quae ex Synodis Graecis proferuntur, a versione DIONYSII discrepant. Sed ista excerpta non ipsis Patribus in Concilio Aquisgranensi congregatis adsignanda esse, vel ex eo coniecere possumus, quod, ipso obseruante SIRMONDO in *Annot. ad hoc Capitulare*, ANSEGISVS hoc Capitulare in primum capitulorum librum transtulit, omissis ipsis Synodorum et Decretalium excerptis; quae itaque alienae debentur manui. Idque adhuc magis eo confirmatur, quod passim verba capitulorum cum verbis DIONYSII, non au-

tem cum verbis alterius versionis conueniant, vt e. g. cap. 4. cum can. Nic. 3. cap. 8. cum can. 9. Antioch. cap. 9. cum can. 10. Antioch. et in can. 10. verba: *Sed in communi episcoporum concilio causa examinetur*, prorsus ex subiecto can. 11. Antioch. desumpta non sunt, sed ex duodecimo non adiecto. Cap. 19. consentit cum can. 57. Laod. ex versione DIONYSII, cap. 21. cum can. 2. Chalc. cap. 24. cum can. 5. Chalcedonensi. Ex his igitur exemplis satis de eo constabit, quod Patres in Synodo Aquisgranensi versione DIONYSII, non vero eam, quam nouiter SIRMONDVS vulgauit, vsi fuerint; et, qui ex hoc Capitulari commentitii Hadriani Codicis vestigia colligere student, videant, ne ipsa sua frustrentur.

u) Apud HARDVINVM, Tomo IV. col. 1055. 1099.

cumulatius aliquantum conglomerata sunt. Et quidem quod ad concilia spectat, vnde nonnulla huc translata sunt, si a concilio Constantinopolitano I. discedis, ex caeteris omnibus, quae in *Dionysiano* Corpore leguntur, nonnihil mutuum est, speciatim vero ex canonibus Apostolorum x), et ex conciliis Nicaeno y), Ancyrano z), Neocaesariensi a), Gangrensi b), Antiocheni c), Laodicensi d), Chalcedonensi e), Sardiceni f), Africano g) et Carthaginiensi h). Vbi illud prae aliis obseruandum est, quod, licet illa, quae

F 2 in

x) Cap. 5. 6. 21. Capitularis Aquisgranensis anni 789.

c) Cap. 1. 3. 7. Capitularis a. 789. cum can. 47. 49. 70. 71. 72. 73. 74. Concilii Aquisgr. a. 816.

y) Cap. 1. 6. Capitularis a. 789. canon 39. 40. 41. 42. 43. 45. 46. Concilii Aquisgran. anni 816.

d) Cap. 14. Capitularis a. 789. et canon 52. 60. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. Concilii Aquisgr. a. 816.

z) Cap. 9. 48. Capitularis a. 789. cap. 24. Capitularis anni 816. et canon 63. Concilii Aquisgran. huius anni.

e) Cap. 1. 3. 13. 21. Capitularis anni 789. cap. 23. Capitularis anni 816. et can. 44. 50. 51. 85. 86. 87. 88. Concilii Aquisgr. a. 816.

a) Cap. 49. Capitularis a. 789. et canon 64. Concilii Aquisgr. a. 816.

f) Cap. 1. 11. 19. 23. 55. Capitularis anni 789. et can. 53. 55. Concilii Aquisgr. a. 816.

b) Cap. 46. 56. Capitularis a. 789. et canon 65. 66. 67. 68. 69. Concilii Aquisgr. cit.

in Capitulari Aquisgranensi anni 789. ex
 priscis conciliis adducuntur, qua mentem tantum,
 non vero ubique quoad ipsa verba ex illis trans-
 sumpta fuerint, in Capitulare tamen anni 816. et
 in Concilium Aquisgranense hoc anno ce-
 lebratum integri ex illis canones, et quidem Grae-
 ci canones, quod comparatio demonstrat, secun-
 dum versionem Dionysii, traducti deprehen-
 duntur. Quod porro ad Decretales pertinet, in
 Capitulari anni 789. excerpta leguntur ex episto-
 lis Siricii *i*), Innocentii *k*), Coele-
 stini *l*), Leonis Magni *m*) et Gelasii
n), quibus in Capitulari anni 816. accedit capi-
 tulum vigesimum epistolae Gelasii ad Episco-
 pos Lucaniae et Siciliae *o*), et in Concilio Aquis-
 granensi eiusdem anni, praeter aliud capitulum
 ex hac Gelasii epistola desumptum *p*), tria ad-
 huc ex Leonis M. epistolis ad Anato-
 livm Thessalonicensem et ad Episcopos Cam-
 paniae

g) Cap. 14. 39. Capi-
 tularis anni 789. cap. 26.
 Capitularis anni 816. et
 can. 48. 56. 59. 90. 91.
 Concilii Aquisgr. a. 816.

b) Cap. 31. Capitularis
 anni 789. et can. 54. 57.
 61. 89. Concilii Aquisgr.
 a. 816.

i) Cap. 50.

k) Cap. 11. 26. 52.

l) Cap. 54.

m) Cap. 5. 22. 55.

n) Cap. 58.

o) Cap. 25.

p) Nimirum canon
 93.

paniae q) adiciuntur; vt itaque ex illis Pontificum epistolis, quas vetus DIONYSII Codex continuit, non nisi quae ZOSIMI et ANASTASII sunt, cum illis omnibus, quibus post mortem demum DIONYSII hos opus suum locupletatum est, silentio sint praetermissae r). Si igitur constat, quod lippis fere et tonsoribus

F 3

con-

q) Can. 58. 62. 92. Vt hunc recensum finiam, id vnicum adicio, quod et concilio Parisiensi V. anni 829. praescorum conciliorum canones sat multi fuerint inserti, vt *Libro I. can. 15.* canon apostolicus, *Libro III. can. 2.* canon Ancyranus, *Lib. I. can. 8. 27. 35.* Neocaesarienses, *can. 15. 27.* Antiocheni, *can. 6.* Laodicensis, *can. 11. 15. 28.* Chalcedonenses, *can. 21.* Sardicensis, et omnes quidem Graeci iterum ex versione DIONYSII. Ex Decretalibus vero excerptas inuenies *Libro I. can. 7. et 15.* Decretales GELASII et LEONIS MAGNI, et *can. 17.* etiam SYMMACHI. Cui, si quis concilium Mogantinum prouinciale anni 847. et Triburienfe anni 895. cum

RHABANI MAURI *Libro de Chorepiscopis*, eiusque epistolis ad REGIBALDUM Ratisbonensem et HERIBALDUM Antiffiodorensem, et denique REGINONIS *Prunienfis* librum *de ecclesiasticis disciplinis*, quae omnia extant in HARTZHEMII *Collect. Concilior. Germ.* Tom. II. pag. 151. 388. 219. 212. 214. 191. et 438. velit coniungere, deprehendet, antiquos Graecos canones vbique secundum DIONYSII versi nem excitari, nec adeo, si ab ISIDORI MERCATORIS *farragine* discesseris, vllum alium praeter Dionytianum Codicem tunc temporis adhuc receptum fuisse.

r) Hic vero fortassis aliquis inquiet, hoc ipsum, quod

constare scimus, fuisse quendam **DIONYSII** Codicem et adhuc in manibus versari hominum, non autem de eo constat, an vnquam Hadrianeus nouus Codex extiterit; si liquet, ea omnia, quae modo in Capitularibus et Aquisgranensi concilio tanquam ex diuersorum conciliorum canonibus et Decretalibus adducta obseruauimus, in Codice **DIONYSII** deprehendi, ignoratur uero, quod vnquam in quodam alio Hadrianeo Codice extiterint; si Graeci praeferent canones ex uersione **DIONYSII** excitantur, e contra ignoratur, utrum iidem canones in iactato illo Hadrianeo nouo Codice adfuerint, et, si tantisper id admisseris, utrum eandem **DIONYSII** ille uersionem, an potius aliam et nouam comprehenderit:

quod nihil in his Capitularibus ex Constanti-nopolitano concilio, et Decretalibus **ZOSIMI**, **ANASTASII**, ceterorumque usque ad **GREGORIVM II.** Pontificum, allatum fuerit, indicio esse, quod ea etiam, quae allegata esse notauimus, ex tali Codice defumta sint, qui cetera omissa in se non comprehenderit, adeoque ex Codice a Dionysiano plane diuerso. Verum, qui ita sentit in circulo circumagitur, supponitque, haec

omnia, quorum in Capitularibus mentio nulla facta est, non aliam ob causam silentio praetermissa esse, quam quod in fonte non deprehenderentur. Id uero cum illud ipsum sit, quod demum probandum est; cum multae aliae causae intercessisse possint, ut **CAROLVS M.** et **LVDOVICVS PIVS** plura adducere pro temporis ratione non opus esse iudicauerint: isthanc objectionem omnino spernendam esse censeo. Vid. §. 18.

rit: quae ratio nos mouere, quae causa nos impellere potest, vt ista omnia ex quodam ignoto et imaginario potius, quam ex Dionysiano fonte, in Capitularia et concilia defluxisse arbitremur, atque inani sic larua nos decipi patiamur, sic nubem pro Iunone, vt dicunt, amplectamur? Quodsi vero omnia monumenta temporum ostendunt, ecclesias Francicas hoc aeuo non nisi Codicem DIONYSII in ipsis rerum argumentis obseruasse, et porro certum est, hunc Codicem, quo istae ecclesiae tunc temporis utebantur, pro eo habendum esse, quem HADRIANVS I. CAROLO M. donauit: iam nihil amplius prohibebit, quo minus eam sententiam, hoc scilicet HADRIANI donum in Codice Dionysiano constituisse, constanter tueamur. Interim, illud cuius facile largior, ex solis hisce annorum 789. et 816. Capitularibus, et AQUISGRANENSI anni 816. concilio, vtrum iam eo tempore Patres in Synodis congregati secundam et *auctam* huiusce Codicis editionem in manibus habuerint, an contra *vetere* contenti fuerint, dirimi non posse. Sed causae nihil subest, vt eapropter in sollicitudinem adducamur, partim, quod parum pro instituti ratione referat, vtram sententiam assensu dignari velis, partim, quod infra paulo ex HINCMARO Rhemenfi huic defectui medebimur, eiusque testimonio demonstrabitur, omnino in DIONYSII *aucto* Codice HADRIANI donum constituisse.

§. 15.

In hac vt subsistamus sententia, suadet etiam EPITOME CANONVM, cuius iam supra (§. 12.) inscriptionem in et formulam finalem attuli. Nam, vtut primus illius Editor, CANISIUS s), sine dubio errauerit in eo, quod, donum HADRIANI in hac ipsa epitome constituisse, credidit, quando-

qui-

s) Libro saepius citato Tom. II. p. 262. in praefatione. Eandem vero errorem recentissime errauit S. R. SEMLERVS in *Hist. Eccl. select. cap. Tom. II. pag. 154. 217.* sq. quod omnino mirandum. Hinc autem factum, vt Vir doctiss. loc. cit. instituta laboriosa comparatione *Epitomes* cum ipso integro Codice, qualem HARTZHEMIVS edidit, id vnice ostendere laborauerit, quod canonum, qui multo copiosiores apud HARTZHEMIVM extant, HARDVINVS summaria tantum exhibuerit. Quasi non omnis *Epitome* cuiusuis libri summaria tantum maioris operis contineret! De cetero quae porro adiecit Vir S. R. pag. 155: *Hoc codice*

canonum ecclesiae romanae (1525. Magentiae primum excusus fuit,) papa Joannem quasi formulam foederis cum franco et Longobardico monarcha prodidit, atque ad suam ipse auctoritatem multum adiecit; hoc quasi signo dato impostores alii et adulatores non desuerunt, qui paparum istas decretales confinxerunt: haec, inquam, paulo obsecrari debet, non adeo cum rebus gestis conueniant. Nam quale sit foedus illud, cuius quasi formula hoc Codicis dono prodita sit, me, fateor, cum ignarissimis ignorare; nec video, quid HADRIANVS hoc Codice ad suam auctoritatem magnopere adiciere potue-

quidem ex ipsa inscriptione et formula finali patet. hanc compilationem non esse nisi *compendiosam traditionem canonum* —, quos HADRIANVS — dedit, et IACOBVS etiam SIRMONDVS t) testatur, plurima in bibliothecis Galliae adesse exemplaria collectionis *integrae*, ex qua Epitome illa deinceps constata est, quorum in fronte, velut oblato muneris dedicatio, HADRIANI ad CAROLVM epistola praefixa est: in hoc tamen etiam breuiario vestigia ipsius *integrae* collectionis, quae in Epitomen contracta est, conspici oportet, et, quamvis dici nequeat, eius, de

F 5 quo

tuerit, cum incrementa, quae forte a canonibus Sardicenis accedere potuissent, per documenta litis cum Africanis Episcopis agitatae in causa ARIARI, per epistolas synodales ad BONIFACIUM et COELESTINUM, CYRILLI quoque et ATTICII, detrahi debuerint. Similiter hoc Codicis dono vix quisquam ad fingendas decretales quasi signo dato inuitari potuit, tum quod aliquantisper sit simile veri, falsas istas decretales iam ante a. 774. extitisse, tum quod DIONYSII Codex iam ante secula duo et quod excurrit adfuerit, ne-

que adeo HADRIANI demum dono falsarii ad decretales fingendas potuerint inuitari; tum quoque quod falsae decretales non fuerint in Gallia fabricatae, quo demum HADRIANI donum peruenerat, sed illas RICULFVS ex Hispania in Galliam attulerit; nam neminem adhucdum iuueni, qui, quod Vir Ccl. pag. 44. insinuare videtur, ipsum RICULFVM vngquam huius imposturae infimulauerit.

t) In annotatione huic Epitomae subiecta, apud HARDVINUM, l. c. Tom. III. col. 2053. sq.

quo nihil in breuiario deprehenditur, nec quicquam in ipsa collectione integra adfuisse; nihilominus tamen in contrarium est merito concludendum, id omne, de quo quid in nucleum contractum in Epitome extat, in collectione ipsa integrius comparuisse. Si igitur hanc collectionis Epitomen inspiciamus, eiusque contenta indagamus, statim in oculos incurrit, initio a canonibus Apostolorum facta, mox Ancyranos, Neocaesarienses, Gangrenses, Antiochenos, Laodiceos, Sardicenses, eodem, quo recensiti sunt, ordine sequi, et tandem canones Carthaginensis concilii, cum nonnullis diuersorum Africae conciliorum, totam seriem claudere. Non itaque ex istis, quae Codex DIONYSII continet, conciliis, desunt, nisi Nicaenum, Constantinopolitanum I. cum Chalcedonensi *u*), et Decretalibus Pontificum. At, quod Nicaeam Synodum attinet, illam antiquitus in hac Epitome omissam non fuisse, sed postea librario-

u) Ratio, cur Epitomator Constantinopolitanum et Chalcedonense concilium plane praeterierit, forte in recrudescente odio in canonem tertium Constantinopolitanum et vigesimum octauum Chalcedonensem quaerenda est, quibus Pontifices Romanos diutius omnibus viribus re-

stitisse, quis rerum ecclesiae peritus ignorabit? Fortasse tamen et in his conciliis id contigit, quod in concilio Nicaeno, ut scilicet in Epitomen quidem redacta, sed postea librorum vitio omissa fuerint. Ita ex his et aliis adhuc causis vel ab Epitomatore ipso, vel eius descriptoribus, praetermitti

riorum negligentia intercidisse, colligitur partim ex principio canonum Carthaginensium et verbis quidem: *deinde etiam XX. capitulis Nicaeni Concilii recitatis*, UT SUPERIVS DESCRIPTA INVENIUNTUR; partim ex annotatione in fine Epitomes obuia, quam ex DIONYSII desumptam Corpore auctor Epitomes suam se facere debere indicauit, scilicet: *Quod exemplaria Nicaeni Concilii — ad BONIFACIVM Papam sub XX. Cap. peruenerint*, SICVT PER OMNIA IN SUPERIORIBVS SVNT; nec non ex annotatione canonibus Ancyranis praemissa: *regulae Ancyranii concilii priores quidem sunt Nicaenis, sed ideo NICAENIS istae POSTPONVNTVR, propter sancti et magni Concilii auctoritatem Nicaeae congregati*; quae oppido admonitio prorsus inanis esset, ni olim in hac ipsa Epitome Nicaeni canones praepositi fuissent Ancyranis. Deinde, mancum fuisse Epitomes codicem, ipse illius primus Editor, CANISIVS, in praefatione monuit: quem, cum deinde posteriores Editores ad vnum omnes secuti sint, Epitomen *Canisiana* editione locupletiozem edere non valuerunt. Vnde ab huius quidem Epitomes defectibus ad ipsos plene collectionis defectus, argumentum duci non pote-

mitti potuerant; ex quibus quanam potissimum locum habuerit, est dicta difficile. Decretalium vero in hac Epitome non adfuisse excerpta, ni fallor, ex fine Epitomatoris colligendum est, quem ipsa Epitomes inscriptio demonstrat.

poterit; sed e contrario, cum omnia, quae in breuiario continentur, in *Dionysiano* etiam Codice adsint; cum ordine eodem prorsus se inuicem sequantur, quem DIONYSIVS serusuit; cum denique SIRMONDVS x) et PAGIVS y) et HARTZHEMIVS z) iam obseruauerint, integram collectionem, ex qua Epitome contracta est, comprehendere et Decreta Pontificum a SIRICIO vsque ad GREGORIVM II. et illum ipsum esse librum, quem NICOLAVS I. Papa a) *Codicem Romanum* dixit, quique Moguntiae prius excusus anno 1525. in editione postea Parisiensi b) in-

x) In annotatione ad finem Epitomes subiecta.

y) Criticae in Annales BARONII, Tom. III. ad annum 795. pag. 401.

z) Conc. Germ. Tom. I. pag. 234. nota finali.

a) Cap. I. Distinct. XIX.

b) Anni scil. 1609. et 1687. Hic vero, ne cui ex inconstante consuetudine loquendi dubium nascatur, id obseruari velim, hunc scilicet titulum *Codiciſ canonum veteris Romanae ecclesiae* non

semper et ab omnibus eodem sensu accipi. Nam quidam hoc nomine ipsum DIONYSII Codicem indicant, propterea quod ius ecclesiae Romanae antiquitus, hoc est, inde a sexto fere saeculo, eo potissimum constitit. Sic *Codex canonum vetus Romanae Ecclesiae*, quem a. 1609. et 1687. PITHOEVVS et PELLETIER ediderunt, Parisiis, et *Codex canonum Romanae Ecclesiae primis saeculis*, quem ex manuscripto libro Chiemensi et duobus Diessensibus, a. 1757. EVSEBIVS AMORT, in *Iure canonico vetere ac moderno*, Tom. II. edi-

inscriptus est: *Codex canonum vetus ecclesiae Romanae*, haec omnia vero non nisi in *Dionysianum* Codi-

II. edidit, reuera a Codice DIONYSII, nisi in paucis adiectionibus vel diminutionibus, non differunt. Eiusmodi vero mutationes si statim priscum opus in plane aliud vertent, tot fere alias collectiones canonum effemus habitari, quot adhuc *Dionysiani* Corporis manuscripti codices extant. Ita enim iam octauum seculum et proxime sequentium mores comparati erant, ut quilibet librorum suorum dominio liberrime uteretur, addens pro lubitu et detrahens, ut sibi expedire videbatur. Imo ipsi haud raro auctores lectores quosuis rogabant, ut libros corrigere et adiectionibus ditare velint, ut constat exemplo BENEDICTI LEVITAE in Praefatione ad Librum quintum Capitularium. Dum igitur PITHOEVUS et AMORT in Praefatione Tomi I. Codices, quos ediderunt, pro illis, in quibus donum HADRIA-

NI constitit, habuerunt, et SIRMONDEVS cum PAGIO loc. cit. et PETRO DE MARCA, de *Concordia Sac. et Imp. Lib. I. cap. LX. §. 4. col. 51.* illis adstipulantur, reuera Hadrianum donum in Codice DIONYSII constituisse existimant, neque alieni sunt a mea sententia. Consentit etiam P. R. HARTZHEMIVS in *Praefat. ad Concil. Germ. Tom. I. §. 18.* et Codici DIONYSII, quem ex tribus manuscriptis bibliothecae ecclesiae metropolitanae Colonienfis loc. cit. pag. 131. sqq. inseruit, praefixit titulum: *Codex Canonum ab HADRIANO I. CAROLO Regi donatus.* Vtrum vero in ipsis codicibus manuscriptis hanc inuenerit inscriptionem, an contra de suo adiderit, non indicauit. Nec etiam epistolam dedicatariam HADRIANI addidit, absque indicio vtrum in manuscriptis defuerit, an potius ab Editore

Codicem conueniant: sat certum esse existimo, hanc ipsam esse Epitomen ex Corpore DIONYSII conflata. At cum idoneam rationem perspicere non valeam, qua fidei et sinceritati inscriptionis et formulae, qua clauditur Epitome, quicquam derogari queat; et vtraque testetur, id opus, vnde breuiarium desumptum est, fuisse illud donum, quod HADRIANVS I. CAROLO M. obtulit: plus sane aderit rationis, cur causam pro Codice *Dionysiano* decidamus, quam vt inani figmento nos inescari patiamur.

§. 16.

Neque recusandum est tandem testimonium IOANNIS GEORGII ab ECKHARD c), diligentissimi quondam manuscriptorum codicum indagatoris, qui, inter alia plurima venerandae vetustatis monumenta, Heribipoli asseruata, quorum notitiam passim scriptis inseruit suis, extare etiam testatur in Bibliotheca cathedrali duo exemplaria codicis, quem HADRIANVS CAROLO dona-

uit,

tore omissa. Sed, cum plerumque alias sub titulo *veteris Codicis Romanae ecclesiae* is intelligi soleat, qui Romae ante DIONYSII aetatem valuit, et in quo, vt constat ex controuersia ZOSIMI cum Africanis Episcopis in causa ARIARII, Sardicen-

ses canones cum Nicaenis coniuncti numerabantur: in hoc non constitisse HADRIANI donum, ex iis, quae haectenus attuli, argumentis sine vlla difficultate intelligitur.

c) Commentariorum de rebus Franciae orientalis, Tom. I. pag. 768.

uit, utraque literis Anglofaxonice exarata. Horum alteri praenotatum esse refert: *Iste Codex est scriptus de illo AUTHENTICO, quem dominus HADRIANVS Apostolicus dedit gloriosissimo CAROLO Regi Francorum et Longobardorum ac Patricio Romanorum, quando fuit Romae.* Aetatis, qua Codex descriptus fuit, plures quidem non addidit ECKHARDVS notas; id vnum adhuc monet, similem se Codicem in Monasterio Werthineri vidisse. Nec multum vel verbo: *authentico*, vel omisso Imperatoris titulo, immorabimur, etiamsi ex his indiciis, praesertim si simul cogitamus, qua assiduitate comitiis Synodisque huius aevi, quaque auctoritate Herbipolitani Praefules interfuerint, non leue argumentum oriatur, reuera Wirceburgensem codicem ex exemplari authentico, et eo quidem tempore, quo CAROLVS imperatoriam dignitatem nondum natus fuerat, esse descriptum; sed dabimus potius, scriptoribus huius aevi non tantam semper tamque sollicitam verborum curam fuisse, ut illis ubique tuto confidere liceat. Interea tamen non modo literae Anglofaxonicae, quibus librarium usum fuisse ECKHARDVS scribit, haud dubium antiquitatis sunt indicium; sed etiam non maiorem, quam fas est, verbis: *de authentico*, fidem haberi censeo, si ita ea intelligimus, hunc Wirceburgensem codicem ex codicis Regi traditi authentico exemplari saltim secundo vel tertio gradu descendisse. Quod ad contenta codicum pertinet, in iis praeter Canones Apostolorum con-

concilia quoque Nicaenum I., Ancyranum, Neocaesariense, Gangrense, Antiochenum, Laodiceum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, cum Sardicensi, Carthaginensi et Africano contineri, ECKHARDO indice constat. De Decretalibus Pontificum epistolis filet quidem; sed, cum tamen mox addat, eundem hunc Codicem anno 1525. a IOANNE WENDELSTINO Moguntiae editum esse; hic vero, ut §. praeced. dictum, non distet a Codice Dionysiano: neque Wirceburgenses codices, praesertim illum, cuius inscriptionem notavi, neque authenticum, ex quo hic descriptus est, exemplar, et in quo HADRIANI donum constitit, a Codice DIONYSII distinguere oportet.

§. 17.

Sic igitur cum euictum existimem, HADRIANI donum in Codice DIONYSII constitisse, DIONYSII vero collectio, ut et supra (§. 3.) dictum, et vel vulgo constat, repetita editione nonnullis Decretalibus aucta prodierit: restat, ut paucis adhuc in hoc inquiramus, utrum, quem HADRIANVS CAROLO donauit, Codex in prima illa DIONYSII, an potius in aucta eius collectione constitit? Id, quod vel vno HINC MARI RHEMENSIS testimonio facile conficitur. Notum est etenim, quibus contentionibus alter ille HINC MARVS, Laudunensis ecclesiae Episcopus, prioris ex sorore nepos, singularisque
simul

simul proteruitiae et difficillimae naturae homo, tum CAROLVM CALVVM Regem, tum Metropolitanum suum, cum caeteris Coëpiscopis et omni dioecesi sua, varie et aerumnose vexauerit; quemadmodum condemnatus in conciliis Verberienſi, Attiniacensi et Duziacensi Sedem Romanam appellauerit, et postea variis scriptis pessimam defendere causam summa animi obstinatione anſisus, neque veritus sit, aduersariis suis obſistere nonnulla capitula ex supposititiis PSEUDO-ISIDORI Decretalibus et INGELRAMNI capitulis temere decerpta, quae velificari sibi videbantur, et his eum laruis parem cum conciliorum canonibus auctoritatem tribuere non puduisse. Hanc temeritatem vel etiam malignitatem hominis HINC MARVS RHEMENSIS non fortius reprimi posse ratus est, quam si ad Codicem prouocaret, quem eo tempore Gallicana ecclesia pro lege ecclesiastica tenebat. Reposuit itaque, non istis ISIDORI Decretalibus dimicandum esse, nec hisce inanibus terculamentis se moueri, aut vel nomen etiam, vel auctoritatem canonum illis conuenire, sed his tantum, quos et apostolica sedes — — imo et omnis catholica ecclesia canones appellant, quique a Nicaeno concilio, quod primum in nostris Codicibus, QVOS AB APOSTOLICA SEDE MAIORES NOSTRI ACCEPERVNT, sequendos per ordinem vsque ad Africanum concilium pro canonibus recipiendis, venerandis et obseruandis retinent, et INNOCENTIVS, ZOSIMVS, BONIFACIVS, COE-

G

LESTI-

LESTIVS, LEO, HILARIVS, SYMMACHVS, GELASIVS, HORMISDA, GREGORIVS et ceteri quique obseruandos canones nominant d); in Decretalibus nimirum suis. Non quidem Decretales, quas LAVDVNENSIS obiecerat, HINGMARVS hic reiicit propterea, quod ab impio impostore fabricatas nosset; nam putidam earum originem Antisliti Rhemenfi notam fuisse adhuc non sine ratione ambigitur: sed potius haec sola reiiciendi et flocci pendendi causa est, quod non continerentur in Codice, quò Galliae ecclesiam iam pridem utebatur. Quod characteres attinet illius Codicis, quem HINGMARVS receptum esse dicit, praetermissis Canonibus Apostolorum, quod eo tempore in Gallia adhuc contemptim habebantur, frontem conciliorum Nicaenum occipere perhibet, tunc caetera sequi, quorum demum numerus Africano finiretur; atque ita primae Codicis Dionysiani partis extrema ambo indicat. Pergit deinde in Decretalium recensu, et inter illarum auctores, praeter antiquiorum, HILARII, SYMMACHI, HORMISDAE et GREGORII II. etiam nomina occurrunt e). Quae omnia, praesertim si cum illis conferuntur, quae supra (§. 14.) dicta

d) Cap. XV. aduersus HINGMARVM Laudunensem, T. II. Opp. pag. 548. to b. BOEHMERVS *Dissert. de decretal. collect.* §. 6. not. 40. ostendit, HADRIANI donum in nouo quodam codice non constitisse. Si enim, inquit,

e) Ex hisce Decretalibus nouo adhuc argumen-

dicta sunt de Codice, quem ea tempestate Galli in usu habuerunt, in vnum DIONYSII Codicem consentiunt; non primae, sed posterioris et auctae editionis. Hos autem Codices cum HINC-MARI indicio illorum *maiores ab apostolica sede acceperint*, neque tamen constet, Gallicanam ecclesiam alio vnquam tempore, praeterquam CAROLI M. aeuo, Codicem quendam canonum a Sede Romana accepisse: quin HADRIANI donum in isto Codice DIONYSII aucto constiterit, vix dubitandi ratio supererit.

§. 18.

Qua vero ratione hic Codex DIONYSII post donationem HADRIANI in ditionibus Francorum receptus sit, an statim omnibus, quae continebat, capitibus par fuerit impertita auctoritas, an contra singula initio pedetentim recepta, ac sumtis paulatim viribus successu temporis demum euncta in vniuersum inualuerint, aliquatenus incertum est. Mouent me tamen nonnulla, vt in posteriorem sententiam paullo procliuor sim. Etenim iam alii dudum et inter eos BASNAGIVS quoque *f)* obseruauit, HINC MARVM adhuc

G 2

RHE-

nouum Codicem confecisset HADRIANVS, sine dubio plures addidisset decretales, quae post GREGORIVM II. ad vsque suatempora editae fuerant. In

quo omnino ei adstipulandum est.

f) In obseruatione ap. CANISIUM, l. c. Tom. II. p. 264. num. 4.

RHEMENSEM Canones Apostolorum, etiam si in Codicem DIONYSII recepti fuerant, tanquam a Gallicana ecclesia non receptos spreuisse; et ipsum etiam CAROLVM M. post acceptum donum et reditum ex Italia, edicto forte proposito hunc Codicem in Synodis promulgasse g), nemo vel coaeuorum, vel posterorum, qui illos exscripserunt, memoriae prodidit; quum tamen res multo leuiore eius, e. g. CAROLVM barbara et antiquissima carmina, quibus veterum regum bella ceteraque res gestae canebantur, scripsisse et memoriae mandasse, illum Grammaticam sermone patrio inchoasse, mensibus teutonica nomina imposuisse, ventos duodecim nominibus discreuisse, ex scriptis catholicorum Patrum per manum PAULI Diaconi lectiones unicuique festiuitati conuenientes per circulum anni in ecclesia legendas compilari fecisse, haud segniter literis mandauerint. Imo cum apud eos frequentior eorum, quae CAROLVS in variis conciliis instituit, mentio facta sit, atque sic ipsa rerum, quas tradiderunt, indoles postulasset, non obliuisci eorum, quae maxime ab ecclesia memorabilia haberi debuissent, vtique non facile credendum est, eos receptum integri cuiusdam Codicis silentio fuisse praetermissuros, si vquam ille contigisset.

g) Hanc tamen sententiam b. PERTSCHIO placuisse, colligitur ex lib. cit. pag. 117. verbis: *und dieser den Fränkischen Bi-*

schoeffen darauf anbefohlen, dahin zu sehen, daß die canones beobachtet würden. Et tanta sine teste!

tigisset. Ipse potius CAROLVS M. testis in contrarium adduci se patietur, quandoquidem in praefatione Concilio Aquisgranensi a. 789. praemissa, verbis ad Episcopos directis scripsit: *Sed et ALIQUA CAPITVLA ex canonicis institutionibus, quae magis vobis necessaria videbantur, subiunximus;* et iterum: *Quapropter, ut praediximus ALIQUA CAPITVLA notare iussimus, ut simul haec eadem vos admonere studeatis:* manifesto indicio, non omnia, quae continebantur in Codice DIONYSII, vno spiritu pro lege tunc promulgata, sed singula sensim fuisse introducta. Illud etenim si factum fuisset, profecto non opus fuisset ea tantum capitula excerpere ex reliquis, *quae maxime necessaria videbantur*, eaque Episcopis proponere; nec causae quidquam adfuisset, cur in nonnulla Capitularia, quin etiam Concilia huius aevi, veluti in Capitulare et Concilium Aquisgranense a. 816. varia ex Codice Dionysiano capita, non quoad mentem tantum, sed qua ipsa verba, transferre visum, nec potius satius sit habitum Episcopos ad ipsum fontem remittere.

§. 19.

Cum igitur, ut tandem omnia in summam colligamus, ex haecenus dictis constet, ante, quam HADRIANVS Codicem canonum CAROLO M. donauit, DIONYSII Codicem ecclesiis Francicis incognitum fuisse; cum omnia indicia, caracte-

res, vestigia, resque eo tempore et mox sequenti gestae, librorum monumenta, et pauca, quae supersunt, testimonia, in vnum DIONYSII Codicem conspirent: utique ut in dubiis tollendis, quae sententiae nostrae obmoueri solent, multum colorem operae, vix ac ne vix quidem necessarium videtur; adeo, si numerum spectes, pauca sunt, sin pondus, leuia. Qui enim cum b. PERTSCHIO *b*) contendunt, iam diu ante HADRIANVM et CAROLI M. Romanam expeditionem DIONYSII Codicem in Gallias fuisse inuectum vsuque ibi frequentatum; itaque, quod HADRIANVS eundem denuo obtulerit CAROLO M. nulla contendendi posse specie, sed, quod in nouo pleniorique canonum Codice ab ipso HADRIANO congesto Pontificis donum constiterit, prorsus verosimilius videri, sumunt omnino, quod nunquam probare possunt, extitisse nimirum Hadrianeum nouum Codicem, quem nemo se vidisse testatur, cuius adhucdum vestigia vel alia gnorismata nemo deprehendit vel demonstrare potuit, et de quo nemo vnquam maiorum vel inter auias quicquam percepit fabulas. Sumunt, iam ante seculum octauum DIONYSII Codicem Francis fuisse vsitatum, quod nulla idonea ratione, nulla maiorum traditione, et ne de prima quidem Dionysiani Codicis editione, adstrui posse supra (§. 6. lqq.) ostendimus. Sed, fallor, aut in rebus antiquis enar-

b) In historia iuris canonici et ecclesiastici, pag. 135.

enarrandis magis praestat compefcere hariolandi
libidinem, quam fraena ei laxare; et rectius opina-
ri videtur, qui, quam in recentiorum temporum
commentariis feruamus aequitatem, vt fcilicet
coniecturis et argutationibus non fine grauibus
argumentis locum concedamus, eandem multo
magis nos vetuftati debere crediderit, quae tam
frequentes occafiones praecipiti in coniecturas in-
genio offert in fuauibus fe exercendi fomniis, vt
difficiliter ab illufionibus fatis cauere fibi poffit.
Neque maioris momenti eft altera obiectio, quam
quidam ab Epitome Canonum Canifiana mutuan-
tur. Hic enim conciliorum quidem canones, non
item Decretales Pontificum epiftolas, in compen-
dia miffos fuiſſe vrgent, quod, pergunt, argu-
mento eft, non Dionyſiani hic Codicis Epitomen,
fed omnino alterius cuiusdam, exhiberi; quo ipſo
digitum in commentitium Hadrianeum Codicem
intendunt. Enim vero, qui ita ſentiunt, animum
non ſatis ad ipſam huius breuiarii inſcriptionem
videntur aduertiffe, alias enim vidiffent, non eo
confilio Auctorem hoc opus aggreſſum fuiſſe, vt
Decretales etiam, ſed tantum, vt canones in com-
pendium mitteret; et, ſi id forte negligendum
eſſe videatur, porro non cogitant, iſtam Epito-
men, prout hodie habetur, truncatam eſſe po-
ſſrema ſui parte, vt ita Decretalium excerpta, ſi
modo vnuquam adfuerunt, iniuria temporum fa-
cillime perire potuerint; neque perpendunt, ex
eo, quod mutilatus Epitomes codex nulla Decre-
talium fiſtit argumenta, argui non poſſe, quod
neque

neque in integro ea comprehensa fuerint. Sic de
 nique causae nonnihil esse arbitror, cur nouum et
 confictum illum Hadrianeum librum omnino ab-
 iiciendum esse existimet. Vos

Dicite, lectores, si non graue, qua sit eundum
 Quas petat sedes hospes in vrbe liber.

Errata.

Pag. 4. not. d. col. 2. lin. 6. pro: *incidet*, l.
incidit. Pag. 11. not. k. col. 1. lin. 15. pro: *sen-*
tentiis, l. *sententias*. Pag. 16. not. o. col. 2. lin. 11.
 pro: *sui*, l. *buius*. Pag. 30. not. col. 1. lin. 8. et 16.
 pro: *insertae*, l. *inserta*. Pag. 48. not. i. col. 2. lin. 17.
 pro: *qua*, l. *quam*. Pag. 49. not. i. col. 2. lin. 20.
 pro: *relieto*, l. *relicta*. Pag. 55. lin. 15. pro: *ac-*
cessere, l. *arcessere*. Pag. 86. lin. 10. pro: *praeser-*
tim, l. *praesertim*. Pag. 90. lin. 18. pro: *Nicaeum*,
 l. *Nicaenam*. Pag. 91. not. col. 1. lin. 3. pro:
dicta, l. *dictu*. Pag. 95. lin. 19. pro: *natus*, legi
nactus.

